

ƏRƏB DİLİ

QRAMMATİKASINA

GİRİŞ

ƏRƏB DİLİ QRAMMATİKASINA GİRİŞ

Kitabın çap edilərək və ya başqa üsullarla çoxaldılmasına halallıq verilmir!

2016

MÜNDƏRİCAT

Müqəddimə	4
1-ci dərs: Nitq hissələri	5
2-ci dərs: İsimlərin qrammatik xüsusiyyətləri	8
3-cü dərs: İsimlərin müəyyənlik və qeyri-müəyyənlik kateqoriyası	11
4-cü dərs: İsimlərin hal kateqoriyası	12
5-ci dərs: İsimlərin kəmiyyət kateqoriyası	13
6-cı dərs: Cəm	15
7-ci dərs: İzfət	18
8-ci dərs: Sifət	21
9-cu dərs: Uzlaşan təyini söz birləşməsi	24
10-cu dərs: Əvəzlilər	26
11-cu dərs: İşarə əvəzliləri	28
12-ci dərs: Cümlə	29
13-cü dərs: Təyini işarə əvəzliyi ilə ifadə olunan təyin söz birləşməsi	32
14-cü dərs: Təyini işarə əvəzliyi ilə ifadə olunan təyin söz birləşməsinin ismi cümləyə çevrilməsi.....	34
15-ci dərs: Yiyəlik əvəzliləri	35
16-cı dərs: İsmi cümlədə mübtədanın və xəbərin ifadə vasitələri	38
17-ci dərs: Cümlədə mübtədanın işarə əvəzliyi və xüsusi isimlə ifadə olunması.....	39
18-ci dərs: Cümlədə mübtədanın ümumi isimlə ifadə olunması	40
19-cü dərs: Ümumi isimlə ifadə olunan mübtədanın cəmdə işlənməsi ..	41
20-ci dərs: Ədatlar	42
21-ci dərs: Sual ədatları və sual cümlələri	43
22-ci dərs: هَلْ və أْ sual ədatları	44
23-cü dərs: مَا (nə? nədir?) Sual ədatı	45

24-cü dərsl: Təsdiq və inkar ədatları	46
25-ci dərsl: <u>ل</u> ədatının ismi cümlədə rolu	47
26-cı dərsl: <u>عِنْدَ</u> ədatının ismi cümlədə ismi xəbər rolunu oynaması	49
27-ci dərsl: Saylar	51
28-ci dərsl: Mürəkkəb saylar	53
29-cu dərsl: Onluqlar və “و” bağlayıcı ilə qurulmuş MƏATUF ədədlər..	55
30-cu dərsl: Sıra sayları	57
31-ci dərsl: <u>كَمْ</u> Sual əvəzliyi	59
32-ci dərsl: Sifətin dərəcələri	61
33-cü dərsl: Üstünlük dərəcəsi	62
34-cü dərsl: <u>مَنْ</u> Sual ədatının izafətin təyin edən tərəfi kimi işlənməsi ..	64
35-ci dərsl: <u>لِمَنْ</u> Sual əvəzliyinin cümlədə işlənməsi	66
36-cı dərsl: Nisbi əvəzlilər	68
37-ci dərsl: Fel	69
38-ci dərsl: Keçmiş zaman feli	71
39-cu dərsl: Keçmiş zaman felinin inkar forması	72
40-cı dərsl: <u>لَيْسَ</u> inkar kəlməsi	74
41-ci dərsl: İndiki-gələcək zaman feli	76
42-ci dərsl: Üç kök hərfli fellərdə mudari felinin vəzinləri	77
43-cü dərsl: Mudari felinin inkar forması	79
44-cü dərsl: Felin əmr forması	80
45-ci dərsl: Fellərin qadağan forması	82
46-cı dərsl: Fellərin məsdər forması	84
47-ci dərsl: Feli cümlə	86
48-ci dərsl: Məlum və məchul fel	88
49-cü dərsl: İsmu fail	89
50-ci dərsl: İsmu məf’uul	90

MÜQƏDDİMƏ

Allaha (subhənəhu və təalə) sonsuz həmdü sənalar, aləmlərə rəhmət olaraq göndərilən Allahın elçisi Muhəmmədə Onun ən kamil salat və salamları olsun.

Əlimizdə olan bu kitab ərəb dilini öyrənmək istəyənlərə ibtidai yardımçı vasitə kimi tərtib olunmuşdur. Belə ki, ərəb dilinin qrammatikasını qavramaqda çətinlik çəkən uşaqlar və qramatik dil qaydalarının tədrisindən kənar qalmış gənclər və yaşlılar bu kitabdan faydalana bilərlər.

Kitabda əsas və köməkçi nitq hissələri haqqında ilkin məlumatlar verilmiş, mövzu və qaydaları anlamaq üçün hər dərsə aid suallar, çoxlu misallar və tapşırıqlar tərtib olunmuşdur.

Kitab ərəb dilini öyrənmək üçün müstəqil bir vəsait deyil. Əksinə ərəb dili kursu kitabları ilə birlikdə tədris olunması nəzərdə tutulmuşdur.

Müvəffəqiyyət Allahdandır.
21.03.2016

1-Cİ DƏRS

Nitq hissələri

Ərəbcə danışırkən, yaxud yazarkən istifadə etdiyimiz ərəb kəlimələri, əsasən 3 qrupa bölünür:

1. İsim
2. Ədat
3. Fel

Bunlar, qrammatikada nitq hissələri adlanır. Digər nitq hissələri (sifət, say, əvəzlik və s.) isimlərə çox bənzədikləri üçün ümumiləşdirilərək isim başlığı altında öyrənilir.

Bu nitq hissələrinin hər biri gələcək dərslərimizdə müstəqil şəkildə öyrəniləcək.

İsim

- | -

İsim ərəb qrammatikasında əsas nitq hissələrindən biridir.

Ərəb dilində isim dedikdə, canlıların, əşyaların, hadisələrin, yaxud mücərrəd məfhumların adlarını bildirən və Kim? Nə? Hara? suallarından birinə cavab verən nitq hissəsi nəzərdə tutulur. Məsələn:

عباسٌ / بِنْتُ / جَمَلٌ / كِتَابٌ / صَدَاقَةٌ / زَلْزَلَةٌ

İsmlər xüsusi və ümumi olaraq 2 qismə bölünür:

1. Xüsusi ismlər hər hansı bir insanın, heyvanın, məkanın, yaxud da əşyanın təyin olunmuş xüsusi adlarıdır. Ərəb dili qrammatikasında bu “Ələm” الْعَلْمُ adlanır. Məsələn, عباس kişi ələmidir, خديجة qadın ələmidir, مستان heyvan ələmidir, الكور çay ələmidir, القفقاز dağ ələmidir, مكة şəhər ələmidir.
2. Ümumi ismlər isə insanların bioloji cinsini, peşə və ya məşğuliyyətini, xüsusi adlarla ifadə olunmayan heyvan və ya məkanı bildirən ismlərdir.

Məsələn:

رَجُلٌ / امْرَأَةٌ / جَدُّ / عَمَّةٌ / مُعَلِّمٌ / مُهَنْدِسٌ / طَالِبٌ / طَبِيبَةٌ
كَلْبٌ / دَجَاجَةٌ / حِصَانٌ / جَبَلٌ / نَهْرٌ / بَحْرٌ / مَدِينَةٌ

Suallara cavab ver:

- 1) Ərəb dilində nitq hissələri neçə yerə ayrılır və bunlar hansılardır?
- 2) Hansı səbəbə görə sifət, say, əvəzlik kimi nitq hissələri isim başlığı altında öyrənilir?
- 3) İsim nəyə deyilir?
- 4) Xüsusi isim nədir?
- 5) Ümumi isim nədir?

الكلمات الجديدة:

مَكَّةُ / جَدُّ / الْقَفْقَازُ / صَدَاقَةٌ / كِتَابٌ / رَجُلٌ / نَهْرٌ
بَحْرٌ / مَدِينَةٌ / نَجَاجَةٌ / كَلْبٌ / جَمَلٌ / زَلْزَلَةٌ / عَمَّةٌ
مُهَنْدِسٌ / طَالِبٌ / طَبِيبَةٌ / مُعَلِّمٌ / امْرَأَةٌ / جَبَلٌ

- ب -

Canlılardan insanlara aid olan kəlimələrlə tanış olaq.

مُحَمَّدٌ / عَبَّاسٌ / حَامِدٌ / يَاسِرٌ / طَلْحَةُ
خَدِيجَةٌ / فَاطِمَةٌ / عَائِشَةُ / مَرِيْمٌ / زَيْنَبُ

Yuxarıda keçən kəlimələr insan adlarını bildirən, kişi və qadınlara aid xüsusi isimlərdir

Bu kəlimələr isə insanları bildirən ümumi isimlərdir.

مُعَلِّمٌ / طَالِبٌ / مُهَنْدِسٌ / طَبِيبٌ / مُدِيرٌ
مُعَلِّمَةٌ / طَالِبَةٌ / مُهَنْدِسَةٌ / طَبِيبَةٌ / مُدِيرَةٌ

İndi isə canlılardan heyvanlara aid olan isimləri öyrənək:

جَمَلٌ / حِصَانٌ / حِمَارٌ / قِطٌّ / كَلْبٌ
نَاقَةٌ / دَجَاجَةٌ / بَقْرَةٌ / بَطَّةٌ / حَمَامَةٌ

Aşağıdakılar isə cansız əşyalara aid isimlərdir. Cansızlar dedikdə, gözlə görülə bilən, yaxud, əllə toxunulması mümkün olan ruhsuz əşyalar nəzərdə tutulur. Məsələn:

كِتَابٌ / مَسْجِدٌ / بَابٌ / بَيْتٌ / قَلَمٌ / مِفْتَاحٌ / مَكْتَبٌ / سَرِيرٌ

Hadisələr dedikdə isə Allahın (subhənahu və təalə) müəyyən zaman və məkanlarda təqdir etdiyi olaylar nəzərdə tutulur. Məsələn:

بَرْقٌ / طُوفَانٌ / زَلْزَلَةٌ / خُسُوفٌ

Mücərrəd məfhumlar gözlə görülməyən və toxunulması mümkün olmayan hiss və duyğularla bağlı isimlərdir. Məsələn:

صَدَاقَةٌ / عَدَاوَةٌ / مَحَبَّةٌ / بُخْلٌ / نِفْرَةٌ / إِخْلَاصٌ / حَسَدٌ

Suallara cavab ver:

- 1) Hadisələr dedikdə nə nəzərdə tutulur ?
- 2) Mücərrəd məfhumlar dedikdə nə nəzərdə tutulur ?

الكلمات الجديدة:

مَكْتَبٌ / قَلَمٌ / بَطَّةٌ / حَمَامَةٌ / بَابٌ / بَيْتٌ / سَرِيرٌ / عَدَاوَةٌ
مَسْجِدٌ / مِفْتَاحٌ / حِصَانٌ / نَاقَةٌ / قِطٌّ / خُصُوفٌ / طُوفَانٌ / بَرْقٌ
مَحَبَّةٌ / بُخْلٌ / نِفْرَةٌ / إِخْلَاصٌ / حَسَدٌ / مُدِيرٌ / حِمَارٌ

2-Cİ DƏRS

- ۱ -

İSİMLƏRİN QRAMMATİK XÜSUSİYYƏTLƏRİ

İsimlərin 4 qrammatik kateqoriyası (xüsusiyyəti) var:

1. Cins
2. Müəyyənlik və qeyri-müəyyənlik
3. Hal
4. Kəmiyyət

İsimlərin cins kateqoriyası

Ərəb dilində 2 cür cins anlayışı var:

1. Həqiqi cins (Bioloji cins)
2. Məcəzi cins (Qrammatik cins)

Həqiqi cins Allahın (subhənahu və təalə) insan və heyvanları fitrətən erkək və yaxud dişi olaraq yaratmasıdır. Məsələn:

أَخْتُ / إِمْرَأَةٌ / أَخٌ / رَجُلٌ
بَقْرَةٌ / نَاقَةٌ / دَجَاجَةٌ / ثَوْرٌ / جَمَلٌ / دَيْكٌ

Erkəkləri bildirən isimlər cinsə görə «kişi cinsi» - “Müzəkkər” (مُذَكَّرٌ), dişiləri bildirən isimlər isə «qadın cinsi» - “Müənnəs” (مُؤَنَّنَةٌ) adlanır.

Məcəzi cins qrammatik cinsdir. İsimlərdə müəyyən qrammatik əlamətlərlə özünü göstərir. Məcəzi cins insan və heyvanları deyil, əşya və cisimləri bildirən isimlərə aid edilir. Məsələn:

كِتَابٌ / قَلَمٌ / كُرْسِيٌّ / بَيْتٌ / قَمِيصٌ
سَيَّارَةٌ / حَقِيْبَةٌ / مِلْعَقَةٌ / مِكْوَاةٌ / سَاعَةٌ

Məcəzi cinsdə qadın cinsinin (Müənnəsliyin) 3 qrammatik əlaməti var:

1. Tə-mərbutə (ة) - مَكْتَبَةٌ / حَقِيْبَةٌ / مِسْطَرَةٌ
2. Əlif-məqsura (ى) - صُغْرَى / كُبْرَى / بُشْرَى
3. Əlif-məmdudə (اء) - حَمْرَاءُ / خَضْرَاءُ / بَيْضَاءُ

- ب -

Ərəb dilində bəzən müənnəslik əlaməti olan kişi adlarına da rast gəlmək olur. Belə isimlərə "Ləfzi müənnəs" deyilir. Məsələn:

طَلْحَةُ / حَمْرَةَ / مُوسَى / عَيْسَى

Bəzi isimlər isə müənnəslik əlaməti olmadığı halda müənnəs cinsdə hesab olunurlar. Belə isimlər aşağıdakı səbəblərdən qadın cinsində sayılırlar:

1. Bioloji cinsi qadın cinsi olduğuna görə:

أُمُّ / أُخْتُ / مَرِيْمٌ / زَيْنَبُ

2. Bədənin cüt üzvlərindən olduğuna görə:

عَيْنٌ / رِجْلٌ / يَدٌ / أُذُنٌ

3. Bəzi kəlimələr də qədimdən ərəb dilində müəyyən səbəblərdən müənnəs kəlimə kimi işlənmiş, nəhv (qrammatika) alimləri də onları müənnəs olaraq qəbul etmişlər. Məsələn:

شَمْسٌ / أَرْضٌ / فَرِيْشٌ / قَدْرٌ

Belə isimlər sayca çox azdır. Lüğət kitablarından əzbərlənərək yadda saxlanılmalıdır.

Yuxarıda müənnəslik əlamətləri xatırlanan isimlərdən başqaları, müzəkkər (kişi) cinsində hesab olunur. Məsələn:

كِتَابٌ / بَيْتٌ / قَلَمٌ / دَفْتَرٌ / مَسْجِدٌ / كُرْسِيٌّ

Suallara cavab ver:

- 1) İsimlərin neçə qrammatik kateqoriyası var və bunlar hansılardır?
- 2) Ərəb dilində neçə cür cins anlayışı var və hansılardır?
- 3) Həqiqi cins nədir? Həqiqi cinsdə kişi və qadın cinsinə aid misallar gətir.
- 4) Məcəzi cins nədir?
- 5) Məcəzi cins hansı növ isimlərə aid edilir?
- 6) Məcəzi cinsdə müənnəsliyin hansı əlamətləri var? Misallar gətir.
- 7) Məcəzi cinsdə olan bir isimin kişi cinsində olmasını necə izah edərsən?

الكلمات الجديدة:

أَخٌ / أُخْتُ / دَيْكٌ / ثَوْرٌ / كُرْسِيٌّ / قَمِيصٌ / سَيَّارَةٌ / حَقِيبَةٌ

مِلْعَقَةٌ / مِكْوَاةٌ / سَاعَةٌ / مِسْطَرَةٌ / صُغْرَى / كُبْرَى / بُشْرَى

أَخْضَرٌ / أَبْيَضٌ / أُمٌّ / عَيْنٌ / رَجُلٌ / يَدٌ / أُنْثَى / شَمْسٌ

أَحْمَرٌ / أَرْضٌ / قُرَيْشٌ / قَدْرٌ / دَفْتَرٌ

3-CÜ DƏRS

İsmlərin müəyyənlik və qeyri-müəyyənlik kateqoriyası

Ərəb dilində müəyyənlik morfoloji (hərflərlə ifadə olunan) yolla, həmçinin, müxtəlif sintaksis (söz və söz birləşmələri ilə ifadə olunan) yollarla təzahür edir. İsimlərdə qeyri-müəyyənliyin əlaməti isə kəlimənin sonunun tənvinli olmasıdır. Məsələn:

رَجُلٌ / مَسْجِدٌ / مَدِينَةٌ / كِتَابٌ

Morfoloji yolla müəyyənliyi ifadə etmək üçün, ümumi isimlərin, habelə sifət və sayların əvvəlinə Əlif-ləm (ال) artikli artırılır.

İsmlərin önünə (ال) artikli qoşulduqda onların sonundakı qeyri-müəyyənliyin əlaməti olan tənvinin hərəkəsinin biri düşür. Çünki, bir isim eyni zamanda həm müəyyən, həm də qeyri-müəyyən ola bilməz. Məsələn:

الْكِتَابُ / كِتَابٌ

(müəyyən) kitab / (hər hansı bir) kitab

الْبَيْتُ / بَيْتٌ

(müəyyən) ev / (hər hansı bir) ev

الْحَقِيْبَةُ / حَقِيْبَةٌ

(müəyyən) çanta / (hər hansı bir) çanta

Müəyyənliyin aşağıdakı sintaksis ifadə vasitələri vardır.

1. Şəxs əvəzliyi
2. Xüsusi isim
3. İşarə əvəzliyi
4. Nisbi əvəzlik
5. İzafət
6. Qəsd olunan qeyri-müəyyən birini nida ilə çağırma

Suallara cavab ver:

- 1) İsimlərdə qeyri-müəyyənliyin əlaməti nədir?
- 2) Ərəb dilində müəyyənlik hansı yollarla ifadə olunur?
- 3) Morfolji yolla müəyyənlik necə ifadə olunur?
- 4) ال qəbul etmiş isimdə nə dəyişiklik baş verir?
- 5) Müəyyənliyin hansı sintaksis ifadə vasitələri vardır?

4-CÜ DƏRS

İsmlərin hal kateqoriyası

Ərəb dilində isimlərin 3 halı var:

1. Adlıq hal - رَفْعٌ
2. Təsirlik hal - نَصْبٌ
3. Yiyəlik hal - جَرٌّ

Adlıq halın əsas əlaməti kəlimənin sonunun damməli (ُ ُ) olmasıdır.

Məsələn: دَفْتَرٌ / قَلَمٌ / الْكِتَابُ / الْبَيْتُ

Təsirlik halın əsas əlaməti kəlimənin sonunun fəthəli (أَ) olmasıdır.

Məsələn: دَرَسًا / مِسْطَرَةً / السُّكَّرَ / الْحَرْفَ

Yiyəlik halın əsas əlaməti kəlimənin sonunun kəsreləli (ِ ِ) olmasıdır.

Məsələn: مَسْجِدٍ / مَدْرَسَةٍ / الْبَابِ / الْكُرْسِيِّ

Tapşırıq

Aşağıda verilmiş sözləri misalda göstərilən kimi əvvəlcə **Təsirlik**, sonra isə **Yiyəlik** halında işlədin.

.....
.....
.....
.....

الكلمات الجديدة:

دَرَسٌ / سُكَّرٌ / حَرْفٌ

5-Cİ DƏRS

İsmlərin kəmiyyət kateqoriyası

Ərəb dilində isimlərin 3 kəmiyyət kateqoriyası var:

1. Təklilik - مُفْرَدٌ
2. İkilik - مُنْتَهَى
3. Cəm - جَمْعٌ

Təklilik مُفْرَدٌ

Təklilik ismin sayca bir ədəd olduğuna dəlalət edən formasıdır.

Ərəb dilində isimlər lüğət kitablarından təklilik formasında öyrənilir. Misal:

(bir) qapı - بَابٌ / (bir) ev - بَيْتٌ / (bir) kitab - كِتَابٌ

İkilik مُنْتَهَى

İkilik ismin sayca iki ədəd olduğuna dəlalət edir. İsmnin tək formasının sonuna اَن şəkilçisi artırmaqla düzəlir. Bu zaman təklildə olan ismin son hərfinin hərəkəsi düşür, onun əvəzinə fəthə qoyulur, ondan sonra isə əlif (ا) və kəsrali nun (ن) əlavə olunur.

بَابٌ – بَابَانِ / كِتَابٌ – كِتَابَانِ / بَيْتٌ – بَيْتَانِ
2 qapı / 2 kitab / 2 ev

حَقِيبَةٌ – حَقِيبَتَانِ / مُعَلِّمَةٌ – مُعَلِّمَتَانِ
2 çanta / 2 müəllimə

Burada bir məsələni qeyd edək ki, yuxarıda göründüyü kimi sonu tə-mərbutə (ة) ilə bitən kəlimələrə اَن şəkilçisi qoşulduqda tə-mərbutənin forması dəyişib “tə məftuhə” (ت) olur. Çünki tə-mərbutə ancaq kəlimələrin sonunda işlənən bir həfdir. Onun hecanın ortasında gələn forması yoxdur.

اَن şəkilçisi ikiliyin adlıq halının şəkilçisidir. Əgər, kəmiyyətə ikilikdə olan isim yiyəlik, yaxud, təsirlik halda olarsa, hər iki halda اَن şəkilçisi dəyişərək اَيْنَ formasını alır.

مُعَلِّمَتَيْنِ	حَقِيْبَتَيْنِ	بَابَيْنِ	بَيْتَيْنِ	كِتَابَيْنِ
2 müəlliməni	2 çantanı	2 qapını	2 evi	2 kitabı
2 müəllimənin	2 çantanın	2 qapının	2 evin	2 kitabın

Tapşırıq

Aşağıdakı təklik formasında olan isimləri ikiliyə çevirin.

بَابٌ – بَابَانِ بَابًا – بَابَيْنِ بَابٍ – بَابَيْنِ

دَرْسٌ	دَرْسًا	قَلَمٌ
دَفْتَرٌ	سُكَّرًا	رَجُلٍ
نَافَةٌ	بَقْرَةٌ	مَكْتَبَةٌ
كَلْبٌ	حِمَارًا	دَجَاجَةٌ
بَطَّةٌ	طَالِبَةٌ	مُهَنْدِسَةٌ

6-CI DƏRS

- 1 -

Cəm جَمْع

Ərəb dilində isimlərin 2 cür cəmlənmə növü var:

1. Düzgün cəm - جَمْعُ السَّامِّ
2. Sınıq cəm - جَمْعُ التَّكْسِيرِ

Düzgün cəm

Düzgün cəm şəkilçilər vasitəsi ilə düzələn cəmdir və bu cəm özü də iki yerə bölünür:

1. Kişi cinsinin düzgün cəmi - جَمْعُ الْمُذَكَّرِ السَّالِمِ
2. Qadın cinsinin düzgün cəmi - جَمْعُ الْمُؤَنَّثِ السَّالِمِ

Kişi cinsinin düzgün cəmi

Ərəb dilində kişi cinsində olan insan adlarını bildirən isimlərin cəmi, həmçinin peşə və məşğuliyyət bildirən isimlərin bir qisminin cəmi düzgün cəmlə cəmlənir. Kişi cinsinin düzgün cəmi təkdə olan ismin sonuna وَنْ şəkilçisi artırmaqla düzəlir.

İnsan adlarının cəminə aid misallar :

مُحَمَّدٌ – مُحَمَّدُونَ / بَكْرٌ – بَكَرُونَ / يُوسُفٌ – يُسْفُونَ

Peşə və məşğuliyyət bildirən isimlərin cəminə aid misallar:

مُعَلِّمٌ – مُعَلِّمُونَ / خَبَّازٌ – خَبَّازُونَ / فَلَاحٌ – فَلَاحُونَ
كَاتِبٌ – كَاتِبُونَ / فَاتِحٌ – فَاتِحُونَ / دَارِسٌ – دَارِسُونَ / حَامِدٌ – حَامِدُونَ
مُدْرَسٌ – مُدْرَسُونَ / مُحَدِّثٌ – مُحَدِّثُونَ / مُؤْمِنٌ – مُؤْمِنُونَ

وُنْ şəkilçisi kişi cinsinin düzgün cəminin adlıq halının şəkilçisidir. Təsirlik və yiyəlik halında isə وِنْ şəkilçisinin əvəzinə يِنْ şəkilçisi işlənir. Məsələn:

مُحَمَّدِيْنَ / بَكْرِيْنَ / كَاتِبِيْنَ / دَارِسِيْنَ / مُدْرَسِيْنَ / مُحَدِّثِيْنَ

Qadın cinsinin düzgün cəmi

Sonu tə-mərbutə (ة) ilə bitən qadın cinsinə mənsub isimlərin böyük əksəriyyətinin düzgün cəmi, sondakı tə-mərbutəni (ة) atıb, əvəzinə اَتْ şəkilçisi qoymaqla düzəlir. Məsələn:

سَيَّارَةٌ – سَيَّارَاتٌ / مُعَلِّمَةٌ – مُعَلِّمَاتٌ / سَاعَةٌ – سَاعَاتٌ

Qadın adlarının cəmi də bu adların təklik formasının sonuna اَتْ şəkilçisi artırmaqla düzəlir. Məsələn:

زَيْنَبُ – زَيْنَبَاتٌ / فَاطِمَةٌ – فَاطِمَاتٌ / سَعَادٌ – سَعَادَاتٌ

Sonu tə-mərbutə (ة) ilə bitən müənnəs isimlərin böyük əksəriyyəti düzgün cəmlə cəmlənir. Bəzi isimlər isə istisna təşkil edir. Məsələn:

مَدْرَسَةٌ – مَدَارِسُ / حَقِيبَةٌ – حَقَائِبُ

Qadın cinsinin düzgün cəmi təsirlik və yiyəlik halına düşdükdə اَتْ şəkilçisi dəyişib اَاتْ formasını alır. Məsələn:

مُعَلِّمَاتٍ / سَاعَاتٍ / زَيْنَبَاتٍ

Sınıq cəm

İsmlər sınıq cəmlə cəmləndikdə kəlimənin daxilində morfoloji dəyişikliklər baş verir, sanki kəlimənin ahəngi sınır. Ona görə də, bu cür cəm sınıq cəm adlanır. Ərəb dilindəki isimlərin böyük əksəriyyəti sınıq cəmlə cəmlənir. Sınıq cəmləri öyrənmək üçün xüsusi qaydalar olmadığından, belə cəmlər lüğət kitablarından əzbərlənərək öyrənilir. Məsələn:

قَلَمٌ – أَقْلَامٌ / كِتَابٌ – كُتُبٌ / بَيْتٌ – بُيُوتٌ / دَرَسٌ – دُرُوسٌ

مَسْجِدٌ – مَسَاجِدُ / مِفْتَاحٌ – مِفْتَاحٌ / مَنَادِيلٌ – مَنَادِيلُ

Tapşırıq

1) Aşağıda gələn kəlimələri kişi cinsinin düzgün cəminə çevirin:

..... مَحْمُودٌ هَاشِمٌ يَاسِرٌ كَامِلٌ
..... نَجَّارٌ خَبَّازٌ صَبَّاعٌ فَلَاحٌ
..... قَارِئٌ رَاسِمٌ سَاجِدٌ رَاكِعٌ
..... مُعَلِّمٌ مُصَدِّقٌ مُؤَدِّنٌ مُتَرْجِمٌ

2) Aşağıda gələn kəlimələri qadın cinsinin düzgün cəminə çevirin:

..... زَيْنَبٌ صَافِيَةٌ خَدِيجَةٌ مَرِيْمٌ
..... مُدْرَسَةٌ طَبِيبَةٌ مُمَرِّضَةٌ مُهَنْدِسَةٌ
..... سَيَّارَةٌ حَافِلَةٌ سَاعَةٌ جَامِعَةٌ

Suallara cavab ver:

- 1) Ərəb dilində isimlər kəmiyyətə neçə cür olur?
- 2) İsimlərin təklik forması necə öyrənilir?
- 3) İsim sayca neçə ədəd olanda مُنْتَى olur?
- 4) İsimlərin ikilik forması necə düzəlir?
- 5) İkiliyin təsirlik və yiyəlik halı necə düzəlir?
- 6) Ərəb dilində isimlər neçə cür cəmlənir?
- 7) Düzgün cəm neçə cürdür və hansılardır?
- 8) Kişi cinsinin düzgün cəmi necə düzəlir?
- 9) Qadın cinsinin düzgün cəmi necə düzəlir?
- 10) Sınıq cəm necə düzəlir?

الكلمات الجديدة:

مُنْدِيلٌ مَدْرَسَةٌ نَجَّارٌ خَبَّازٌ صَبَّاعٌ مُهَنْدِسٌ مُحَدِّثٌ
مُدْرِسٌ فَلَاحٌ قَارِئٌ سَاجِدٌ رَاكِعٌ مُصَدِّقٌ مُؤَدِّنٌ
مُتَرْجِمٌ مُمَرِّضَةٌ مَفْتُوحٌ حَافِلَةٌ جَامِعَةٌ

7-Cİ DƏRS

- ۱ -

İzafət اِضَافَةٌ

Keçən dərslərimizdə biz isimlərin sadə, tək halındakı xüsusiyyətlərini öyrəndik. Danışarkən cümlədə daha dolğun mənalara almaq üçün söz birləşmələrindən istifadə olunur.

Danışdığımız zaman cümlədə bir isim işlədirik və bu ismin yiyəsini (yəni, kimə, yaxud nəyə aid olduğunu), növünü və yaxud nədən düzəldiyini təyin etməyimiz lazım gəlir.

Məsələn, سَيَّارَةٌ deyərək qeyri-müəyyən bir maşın kəliməsi ifadə edirik. Bu zaman, bizi dinləyən bilməyəcək ki, biz Abbasın, Həmidin, müdirin, yoxsa, tacirin maşınını nəzərdə tuturuq. Buna görə də, maşın kəliməsindən sonra yiyəsini xatırlayaraq maşının kimə aid olduğunu təyin edirik. Məsələn:

سَيَّارَةُ التَّاجِرِ / سَيَّارَةُ الْمُدِيرِ / سَيَّارَةُ حَامِدٍ / سَيَّارَةُ عَبَّاسٍ

Abbasın maşını / Həmidin maşını / Müdirin maşını / Tacirin maşını

Yaxud da, qələm almaq istəyirik. Satıcıya desək ki, “bizə qələm ver”, o bilməyəcək ki, biz qrafitli qələm istəyirik, yoxsa mürəkkəbli qələm, taxta qələm istəyirik, yoxsa dəmir qələm. Buna görə də, qələm kəliməsindən sonra onun növünü, yaxud, nədən düzəldiyini bildirən münasib bir isim əlavə edirik. Məsələn:

قَلَمٌ رِصَاصٍ / قَلَمٌ حَبْرٍ / قَلَمٌ حَدِيدٍ

Dəmir qələm / Mürəkkəbli qələm / Qrafitli qələm

İsmin isimlə birləşərək bu cür təyini söz birləşməsi əmələ gətirməsinə ərəb qrammatikasında izafət اِضَافَةٌ deyilir.

İzafət birləşməsinin birinci tərəfi مُضَافٌ (təyin olunan), ikinci tərəfi isə مُضَافٌ إِلَيْهِ (təyin edən) adlanır. Məsələn:

Taxta ev / Muhəmmədin kitabı

بَيْتٌ خَشْبٍ / كِتَابٌ مُحَمَّدٍ

مُضَافٌ إِلَيْهِ / مُضَافٌ / مُضَافٌ إِلَيْهِ / مُضَافٌ

- ب -

İzafətin aşağıdakı xüsusiyyətləri var:

1. Birinci tərəfin nə tənvinə, nə də əlif-ləmi olur. Çünki təyin edən, təyin olunanı müəyyənləşdirdiyi üçün qeyri-müəyyənliyin əlaməti olan tənvinə qəbul edə bilməz. Artıq müəyyən olduğu üçün də əlif-ləmə ehtiyac qalmır.

2. Təyin olunan 3 halda da ola bilər.

3. Təyin edən ancaq yiyəlik halda olur.

هَذَا بَيْتٌ مُعَلِّمٌ
رَأَيْتُ بَيْتَ مُعَلِّمٍ
رَجَعْتُ مِنْ بَيْتِ مُعَلِّمٍ

İzafətin təyin edən tərəfi sual əvəzliyi مَنْ (kimin?) ilə də ifadə oluna bilər.

Kimin kitabıdır bu? - كِتَابٌ مَنْ هَذَا؟

Kimin maşınıdır bu? - سَيَّارَةٌ مَنْ هَذِهِ؟

Təyin edən tərəf, həmçinin, yiyəlik əvəzliyi ilə də ifadə oluna bilər. Məsələn:

بَيْتُهُنَّ / قَلَمُكَ / كِتَابُهُ
onların (qadınların) evi / sənənin qələmin / onun kitabı

Tapşırıq

1) Aşağıda verilmiş izafət tərkiblərini tərcümə edin və əzbərləyin.

حَقِيبَةُ مُحَمَّدٍ / كِتَابُ عَبَّاسٍ / سَرِيرُ مُحَمَّدٍ / كُرْسِيُّ يَاسِرٍ
إِبْنُ حَامِدٍ / أَخُو هِشَامٍ / أَبُو هَاشِمٍ / بِنْتُ خَلِدٍ
أُمُّ سَعِيدٍ / خَالُ عَمَّارٍ / عَمُّ عَلِيٍّ / أُخْتُ عَمْرٍو
بَيْتُ التَّاجِرِ / قَلَمُ الْمُعَلِّمِ / سَيَّارَةُ التَّاجِرِ / بَابُ الْبَيْتِ
بَابُ الْعُرْفَةِ / مِفْتَاحُ السَّيَّارَةِ / يَدُ الرَّجُلِ / إِمَامُ الْمَسْجِدِ
قَلَمُ حَبْرٍ / قَلَمُ رِصَاصٍ / قَلَمُ جَفَّةٍ
قَلَمُ حَدِيدٍ / قَلَمُ خَشَبٍ / قَلَمُ حَجَرٍ

2) Aşağıda verilmiş kəlimələrə müvafiq isimlər əlavə edərək izafət tərkibləri qurun.

كَلْبٌ – وَالدُّ – دِيكٌ – مِسْطَرَةٌ – خَالَةٌ – عَمَّةٌ – دَرَّاجَةٌ – حِصَانٌ – وَرَقٌ

Suallara cavab ver!

- 1) İzafət hansı nitq hissələrinin birləşməsindən düzəlir?
- 2) İzafət tərkibi hansı məqsədlər üçün qurulur?
- 3) İzafət tərkibinin tərəfləri necə adlanır?
- 4) Nəyə görə birinci tərəf tənvin və ال qəbul etmir?
- 5) İzafətin ikinci tərəfinin xüsusiyyətləri hansılardır?

الكلمات الجديدة:

تَاجِرٌ / رِصَاصٌ / حَبْرٌ / حَدِيدٌ / هَذَا / رَأَيْتُ / رَجَعَ / مِنْ
إِبْنٌ / أَبٌ / خَالٌ / عُرْفَةٌ / إِمَامٌ / بَيْتٌ / جَفَّةٌ / خَشَبٌ
حَجَرٌ / وَالدُّ / خَالَةٌ / دَرَّاجَةٌ / وَرَقٌ

8-Cİ DƏRS

- 1 -

Sifət

Sifət aid olduğu ismin keyfiyyətini (necəliyini), yaxud əlamətini (zahiri görüşünü) bildirən nitq hissəsidir. Necə? nə cür? suallarından birinə cavab verir. Məsələn:

yeni – جَدِيدٌ / gözəl – جَمِيلٌ / acı – مُرٌّ / şirin – لَذِيذٌ
qısa – قَصِيرٌ / uzun – طَوِيلٌ / kiçik – صَغِيرٌ / böyük – كَبِيرٌ

Sifətin əsasən formaca aşağıdakı növləri var:

- 1) Keyfiyyət və əlamət bildirən sifətlər
- 2) Rəng və fiziki nöqsan bildirən sifətlər
- 3) Xarakter bildirən sifətlər

Keyfiyyət və əlamət bildirən sifətlərin qadın cinsini düzəltmək üçün bu cür sifətlərin sonuna qadın cinsinin əlaməti olan tə-mərbütə (ة) artırırıq. Məsələn:

حَارٌّ – حَارَّةٌ / بَارِدٌ – بَارِدَةٌ / قَدِيمٌ – قَدِيمَةٌ
köhnə / soyuq / isti
مِلْحٌ – مِلْحَةٌ / فَاقِرٌ – فَاقِرَةٌ / غَنِيٌّ – غَنِيَّةٌ
varlı / kasıb / duzlu
ضَخْمٌ – ضَخْمَةٌ / سَمِينٌ – سَمِينَةٌ / كَبِيرٌ – كَبِيرَةٌ
böyük / kök / iri

Sifətlər ismin bütün xüsusiyyətlərini özündə daşıyır. Sifətlər, tabe olan (تَوَابِع) nitq hissələrindəndir. Sifətlər isimlərlə onun bütün kateqoriyalarına görə uzlaşır.

Suallara cavab ver!

- 1) Sifət nəyə deyilir və hansı suallara cavab verir?
- 2) Sifətin formaca hansı növləri var?
- 3) Sifət isimlərlə hansı kateqoriyalara görə uzlaşır?

الكلمات الجديدة:

لَذِيذٌ / مُرٌّ / جَمِيلٌ / جَدِيدٌ / كَبِيرٌ / صَغِيرٌ / طَوِيلٌ / قَصِيرٌ
حَارٌّ / بَارِدٌ / قَدِيمٌ / مِلْحٌ / فَاقِرٌ / غَنِيٌّ / ضَخْمٌ / سَمِينٌ

- ب -

Fiziki nöqsan və rəng bildirən sifətlər isə xüsusi forma üzrə düzəlidir. Fiziki nöqsan və rəng bildirən sifətlər kişi cinsinin təkində **أَفْعَلُ**, qadın cinsində təkində **فَعْلَاءُ**, cəmdə isə hər iki cinsdə **فُعْلٌ** şəklində olur.

Rəngləri bildirən sifətlərə aid misallar:

Kişi cinsində:

أَسْوَدُ / أَحْمَرُ / أَخْضَرُ / أَصْفَرُ / أَزْرَقُ / أَبْيَضُ
Ağ / göy / sarı / yaşıl / qırmızı / qara

Qadın cinsində:

سَوْدَاءُ / حَمْرَاءُ / خَضْرَاءُ / صَفْرَاءُ / زَرْقَاءُ / بَيْضَاءُ

Cəmdə:

سَوْدٌ / حُمْرٌ / خُضْرٌ / صَفْرٌ / زَرْقٌ / بَيْضٌ

Fiziki nöqsan bildirən sifətlərə aid misallar:

Muzəkkər:

أَحْوَلٌ / أَشَلُّ / أَعْرَجٌ / أَسْمَرٌ / أَلْتَعٌ / أَحْمَقُ
Axmaq / pəltək / qarayanız / axsaq / çolaq / çəpgöz

Muənnəsə:

حَوْلَاءُ / شَلَاءُ / عَرَجَاءُ / سَمْرَاءُ / لَتَعَاءُ / حَمَقَاءُ

Cəmdə:

حَوْلٌ / شَلٌّ / عَرَجٌ / سَمْرٌ / لَتَعٌ / حَمَقٌ

Fellərdən düzələn xarakter bildirən sifətlər isə kişi və qadın cinsinin təkində **فَعُولٌ** forması üzrə düzəlidir.

صَبُورٌ / عَجُولٌ / بَشُوشٌ / عَبُوسٌ / عَضُوبٌ / عَنُودٌ

Hər iki cinsin cəmi isə **فُعْلٌ** forması üzrə düzəlidir.

صَبْرٌ / عَجَلٌ / بَشٌّ / عَبْسٌ / عَضْبٌ / عُنْدٌ

Tapşırıq

Dərisdə keçən sifətləri tərcüməsi ilə birlikdə əzbərləyin.

Suallara cavab ver:

- 1) Rəng və fiziki nöqsan bildirən sifətlər cins və kəmiyyətə görə hansı formada olur?
- 2) Xarakter bildirən sifətlər hansı formalar üzrə düzəlir?

الكلمات الجديدة:

أَسْوَدُ / أَحْمَرُ / أَخْضَرُ / أَزْرَقُ / أَبْيَضُ / أَحْوَلُ / أَشَلُّ
أَعْرَجُ / أَسْمَرُ / أَلْتَعُ / أَحْمَقُ / صَبُورٌ / عَجُولٌ / بَشُوشٌ
عَبُوسٌ / غَضُوبٌ / عَنُودٌ

9-CU DƏRS

Uzlaşan təyini söz birləşməsi

Cümlədə işlətdiyimiz hər hansı bir ismin keyfiyyət, yaxud əlamətini o isimlə birlikdə ifadə etmək, bildirmək istəsək, keyfiyyət yaxud, əlamət bildirən sifəti o ismin ardınca işlədirik. Məsələn, demək istəyirəm ki, - O, tələbədir. Amma, tələbənin çalışqan olduğunu bildirmək istəyirəm. Ona görə də, tələbənin çalışqan sifətini tələbə kəliməsindən sonra qeyd edirəm.

هُوَ طَالِبٌ مُجْتَهِدٌ

Ərəb qrammatikasında ismin bu şəkildə təyin olunması **النَّعْتُ وَالْمَنْعُوتُ** (sifət və sifətlənən) adlanır.

Azərbaycan qrammatikasında bu cür təyin söz birləşməsi “Uzlaşan təyini söz birləşməsi” adlanır.

Ağıllı oğlan

/

Gözəl ev

مَنْعُوتٌ → بَيْتٌ جَمِيلٌ ← نَعْتُ / مَنْعُوتٌ → وَادٌ عَاقِلٌ ← نَعْتُ

təyin edən sifət - təyin olunan isim /

təyin edən sifət - təyin olunan isim

Uzlaşan təyini söz birləşməsində sifət isimlə onun 4 xüsusiyyətinə görə uzlaşır.

1. Hala görə uzlaşma

دَرْسٌ جَدِيدٌ / دَرْسٌ جَدِيدٍ / دَرْسًا جَدِيدًا

2. Müəyyənlik və qeyri-müəyyənliyə görə uzlaşma

قَلَمٌ مَكْسُورٌ / الْقَلَمُ الْمَكْسُورُ

طَبِيبٌ شَهِيرٌ / الطَّبِيبُ الشَّهِيرُ

وَلَدٌ صَغِيرٌ / الْوَلَدُ الصَّغِيرُ

3. Cinsə görə uzlaşma

قَلَمٌ صَغِيرٌ / مِسْطَرَةٌ صَغِيرَةٌ

بَيْتٌ جَمِيلٌ / سَيَّارَةٌ جَمِيلَةٌ

قَمِيصٌ وَصِيحٌ / حَقِيْبَةٌ وَصِيحَةٌ

4. Kəmiyyətə görə uzlaşma

İsim təkdə, yaxud ikilikdə olanda kəmiyyətə görə uzlaşma tam şəkildə özünü göstərir.

مَسْجِدٌ كَبِيرٌ / مَسْجِدَانِ كَبِيرَانِ
مَنْدِيلٌ نَظِيفٌ / مَنْدِيلَانِ نَظِيفَانِ
طَالِبَةٌ جَدِيدَةٌ / طَالِبَتَانِ جَدِيدَتَانِ
مَكْتَبَةٌ جَمِيلَةٌ / مَكْتَبَتَانِ جَمِيلَتَانِ

Əgər isim (مَنْعُوتٌ) cəmdə olub insanları bildirərsə, yenə də uzlaşma tam şəkildə özünü göstərir.

مُعَلِّمُونَ مُجْتَهِدُونَ / طُلَّابٌ جُدُدٌ
مُهَنْدِسُونَ كِبَارٌ / طَبِيبَاتٌ مُجْتَهِدَاتٌ
طَالِبَاتٌ صِغَارٌ / مُعَلِّمَاتٌ فَقِيرَاتٌ

Əgər isim cəmdə olub insanlardan qeyrisini bildirərsə, onda sifət (نَعْتٌ) qadın cinsinin təkində olmalıdır.

بُيُوتٌ جَمِيلَةٌ / كُتُبٌ رَخِيصَةٌ / أَقْلَامٌ مَكْسُورَةٌ
سَيَّارَاتٌ غَالِيَةٌ / فُصُولٌ وَاسِعَةٌ / أَبْوَابٌ مَفْتُوحَةٌ

Suallara cavab ver:

- 1) İsimlərin sifətlə təyin olunması ərəb qrammatikasında necə adlanır?
- 2) Uzlaşan təyini söz birləşməsində sifət isimlə necə uzlaşır:
 - a) İsim tək formada olduqda (misal) ?
 - b) İsim ikilikdə olduqda (misal) ?
 - c) İsim aqillərin cəmini bildirdikdə (misal) ?
 - d) İsim qeyri-aqillərin cəmini bildirdikdə (misal) ?

الكلمات الجديدة:

مُجْتَهِدٌ / هُوَ / عَاقِلٌ / مَكْسُورٌ / شَهِيرٌ
صَغِيرٌ / وَسِخٌ / نَظِيفٌ
رَخِيصٌ / غَالِيَةٌ / فَصْلٌ

10-CU DƏRS

Əvəzlilər (الضَّمَائِرُ)

Əvəzlilər cümlədə işlənmə qaydasına görə iki yerə bölünür.

- 1) Ayırı yazılan əvəzlilər (ضَمَائِرٌ مُنْفَصِلَةٌ)
- 2) Bitişik yazılan əvəzlilər (ضَمَائِرٌ مُتَّصِلَةٌ)

Şəxs əvəzliləri və işarə əvəzliləri ayırı yazılan əvəzlilərdir.
Yiyəlik əvəzliləri və nisbi əvəzlilər bitişik yazılan əvəzlilərdir.

Şəxs əvəzliləri

Şəxs əvəzliyi nitq zamanı qeybdə olan, yaxud müraciət olunan, yaxud danışan şəxsi bildirən qrammatik ifadə vasitəsidir. Şəxs əvəzliləri 3 şəxslə ifadə olunur.

I Şəxs غَائِبٌ (qeybdə olan şəxs)

Yəni hal-hazırda yanımızda olmayan şəxs. Bu şəxsi görə bilmirik və səsini eşitmirik. Bu şəxs haqqında təkdə “o”, cəmdə isə “onlar” deyirik.

II Şəxs مُخَاطَبٌ (müraciət olunan şəxs)

Bu şəxs qarşımızda, yaxud yanımızda olan şəxsdir. Bu şəxsə təkdə “sən”, cəmdə “siz” deyərək müraciət edirik.

III Şəxs مُتَكَلِّمٌ (danışan şəxs)

Bu şəxs danışan şəxsin “mən” deyərək özünü təqdim etməsidir. Bu şəxs özü ilə birlikdə olan başqa 2 nəfəri, yaxud daha çox sayda insanları təqdim edərsə, “biz” deyəcək.

Aşağıdakı cədvəldə şəxs əvəzlilərinin cinsə və kəmiyyətə görə hallanması göstərilmişdir.

مُؤَنَّثٌ			مُذَكَّرٌ			
جَمْعٌ	مُتَنِيٌّ	مُفْرَدٌ	جَمْعٌ	مُتَنِيٌّ	مُفْرَدٌ	
هُنَّ	هُمَا	هِيَ	هُمْ	هُمَا	هُوَ	غَائِبٌ
أَنْتُنَّ	أَنْتِمَا	أَنْتِ	أَنْتُمْ	أَنْتِمَا	أَنْتَ	مُخَاطَبٌ
نَحْنُ		أَنَا	نَحْنُ		أَنَا	مُتَكَلِّمٌ

Tapşırıq

Şəxs əvəzliliklərini cədvəldə göstərildiyi kimi tərcüməsi ilə birlikdə əzbərlə.

Suallara cavab ver:

- 1) Əvəzliliklər cümlədə işlənmə yerinə görə neçə yerə ayrılır və hansılardır ?
- 2) Şəxs əvəzlilikləri nəyə deyilir ?
- 3) Şəxs əvəzlilikləri neçə şəxsədə ifadə olunur ?
- 4) Qaib şəxs hansı şəxsə deyilir?
- 5) Muxatab şəxs hansı şəxsə deyilir ?
- 6) Mutəkəllim şəxs hansı şəxsə deyilir ?

11-Cİ DƏRS

İşarə əvəzliləri (الْأَسْمَاءُ الْإِشَارَةِ)

İşarə əvəzliyi yaxında, yaxud uzaqda olan hər hansı bir ismi işarə ilə göstərərək bildirən qrammatik ifadə vasitəsidir.

İşarə əvəzliləri 2 yerə bölünür:

1) Yaxın üçün işarə əvəzliləri (الْأَسْمَاءُ الْإِشَارَةِ لِلْقَرِيبِ)

2) Uzaq üçün işarə əvəzliləri (الْأَسْمَاءُ الْإِشَارَةِ لِلْبَعِيدِ)

Aşağıdakı cədvəldə işarə əvəzlilərinin yaxın və uzaq üçün cins və kəmiyyətə görə hallanması göstərilmişdir.

مُؤَنَّثٌ			مُذَكَّرٌ			
جَمْعٌ	مُتَنَّى	مُفْرَدٌ	جَمْعٌ	مُتَنَّى	مُفْرَدٌ	
هُؤُلَاءِ	هَئَانِ	هَذِهِ	هُؤُلَاءِ	هَئَانِ	هَذَا	لِلْقَرِيبِ
أُولَئِكَ	تَئَانِ	تَئِكَ	أُولَئِكَ	ذَئَانِ	ذَئِكَ	لِلْبَعِيدِ

Tapşırıq

İşarə əvəzlilərini cədvəldə göstərilədiyi kimi tərcüməsi ilə birlikdə əzbərlə.

12-Cİ DƏRS

- 1 -

Cümlə

Kəçən dərslərimizdə biz nitq hissələrinin (isim, sifət, əvəzlik) tək və söz birləşməsi halındakı formalarını öyrəndik. Danışq zamanı bu formalarla, bizi dinləyənlə fikrimizi tam şəkildə anlada bilmərik. Bizi dinləyənlə fikrimizi başa salmaq üçün söz və söz birləşmələrindən ibarət, tam bir fikri ifadə edən cümlə qurmağımız lazım gəlir.

Mənaca tamamlanmış və bitmiş bir fikri ifadə edən, söz və söz birləşmələrindən ibarət ifadə vasitəsinə cümlə deyilir.

Ərəb dilində 2 növ cümlə var:

1. İsmi cümlə **الْجُمْلَةُ الْأِسْمِيَّةُ**

2. Feli cümlə **الْجُمْلَةُ الْفِعْلِيَّةُ**

İsmi cümlə

İsmi cümlə müəyyən bir isim haqqında başqa bir isim, yaxud isim qrupuna aid olan nitq hissələrindən biri vasitəsilə xəbər verən cümlədir.

İsmi cümlənin aşağıdakı xüsusiyyətləri var:

1. Müəyyən isim, ismi cümlənin əvvəlində gəlir və mübtəda adlanır.
2. Mübtəda haqqında xəbər verən isim, yaxud isim qrupuna aid olan nitq hissəsi mübtədadan sonra gəlir və xəbər adlanır. Məsələn:

مُحَمَّدٌ طَالِبٌ / **الطَّالِبُ مُجْتَهِدٌ** / **الْحَقِيبَةُ جَدِيدَةٌ**
xəbər mübtəda / xəbər mübtəda / xəbər mübtəda

3. Mübtəda həmişə müəyyənlikdə, ümumi isimlə ifadə olunan xəbər isə qeyri-müəyyənlikdə olur.
4. Mübtəda və xəbər hər ikisi adlıq halında olurlar.
5. Xəbər mübtəda ilə cinsə və kəmiyyətə görə uzlaşır.

- ب -

İsmi cümlənin xüsusiyyətlərini misallarla anlamağa çalışaq.

Əvvəlcə mübtədası xüsusi isim, xəbəri isə ümumi isimlə ifadə olunan cümlələrə nəzər salaq.

عَبَّاسٌ طَالِبٌ / مُحَمَّدٌ طَبِيبٌ / يَاسِرٌ مُعَلِّمٌ
فَاطِمَةٌ طَالِبَةٌ / زَيْنَبٌ طَبِيبَةٌ / سَعَادٌ مُعَلِّمَةٌ

İndi isə mübtədası ümumi isimlə, xəbəri isə sifətlə ifadə olunan cümlələr seçək:

الطَّالِبُ مُجْتَهِدٌ / الطَّابِيبُ شَهِيرٌ / الْمُعَلِّمُ جَدِيدٌ
الطَّالِبَةُ مُجْتَهِدَةٌ / الطَّابِيبَةُ شَهِيرَةٌ / الْمُعَلِّمَةُ جَدِيدَةٌ

Bu misallardan görürük ki, mübtəda xəbər ilə cinsə görə uzlaşır.

İndi isə yuxarıda gələn cümlələri ikilik formasında yazaq.

عَبَّاسَانِ طَالِبَانِ / مُحَمَّدَانِ طَبِيبَانِ / يَاسِرَانِ مُعَلِّمَانِ
فَاطِمَتَانِ طَالِبَتَانِ / زَيْنَبَانِ طَبِيبَتَانِ / سَعَادَانِ مُعَلِّمَتَانِ
الطَّالِبَانِ مُجْتَهِدَانِ / الطَّابِيبَانِ شَهِيرَانِ / الْمُعَلِّمَانِ جَدِيدَانِ
الطَّالِبَتَانِ مُجْتَهِدَتَانِ / الطَّابِيبَتَانِ شَهِيرَتَانِ / الْمُعَلِّمَتَانِ جَدِيدَتَانِ

Bu misallarda mübtəda və xəbərin hər ikisinin ikilikdə olduğunu görürük.

İndi isə yuxarıda keçən cümlələrin mübtədasını cəm formasına çevirək.

عَبَّاسُونَ طَالِبُونَ / مُحَمَّدُونَ أَطِبَّاءٌ / يَاسِرُونَ مُعَلِّمُونَ
فَاطِمَاتُ طَالِبَاتٌ / زَيْنَبَاتُ طَبِيبَاتٌ / سَعَادَاتُ مُعَلِّمَاتٌ
الطُّالِبُ مُجْتَهِدُونَ / الْأَطِبَّاءُ مُسْلِمُونَ / الْمُعَلِّمُونَ جُدُدٌ
الطَّالِبَاتُ مُجْتَهِدَاتٌ / الطَّابِيبَاتُ مُسْلِمَاتٌ / الْمُعَلِّمَاتُ جُدُدٌ

Bu misallardan görürük ki, mübtəda və xəbər hər ikisi cəmdədirlər. Yəni diqqət etsək, görürük ki, bu cümlələrdəki mübtədalar insanları bildirən (عَاقِلٍ) isimlərdir.

Əgər ismi cümlənin mübtədası insanlardan qeyrisini (غَيْرُ عَاقِلٍ) bildirən ismin cəmidirsə, onda bu cümlənin xəbəri qadın cinsinin təkində olmalıdır.

Belə cümlələri təkdə və cəmdə müqayisəli şəkildə öyrənməyə çalışaq.

الْكِتَابُ جَدِيدٌ / الْكُتُبُ جَدِيدَةٌ
الْقَلَمُ مَكْسُورٌ / الْأَقْلَامُ مَكْسُورَةٌ
الْقَمِيصُ وَسِخٌ / الْقَمِيصَانُ وَسِخَةٌ
السَّيَّارَةُ جَدِيدَةٌ / السَّيَّارَاتُ جَدِيدَةٌ
الدَّرَاجَةُ مَكْسُورَةٌ / الدَّرَاجَاتُ مَكْسُورَةٌ

Suallara cavab ver!

- 1) Cümlə nəyə deyilir?
- 2) Ərəb dilində cümlənin neçə növü var?
- 3) İsmi cümlə nəyə deyilir?
- 4) Mübtədanın ismi cümlədəki yeri haradadır?
- 5) İsmi cümlədə xəbər nəyə deyilir?
- 6) Mübtədə və xəbər hansı halda olur?
- 7) Xəbər mübtədə ilə nəyə görə uzlaşır?
- 8) İsmi cümlənin daha hansı xüsusiyyətləri var?

13-CÜ DƏRS

- ۱ -

Təyini işarə əvəzliyi ilə ifadə olunan təyin söz birləşməsi

Əvvəlki dərslərimizdə biz ismin isimlə təyin olunmasını (إِضَافَةٌ) və ismin sifətlə təyin olunmasını (النَّعْتُ وَالْمَنْعُوتُ) öyrəndik.

Ərəb dilində ümumi isimdən xüsusi, yaxud, çox sayda olan isimdən, müəyyən birini, yaxud, bir qismini seçmək üçün (təyin etmək üçün) işarə əvəzliyindən istifadə olunur. Məsələn:

Bir kitab istəyirəm - أُرِيدُ كِتَابًا / Bu kitabı istəyirəm - أُرِيدُ هَذَا الْكِتَابَ

Bu iki kitabı istəyirəm - أُرِيدُ هَذَيْنِ الْكِتَابَيْنِ

Mənə bir qələm ver - أَعْطِنِي قَلَمًا / Mənə o qələmi ver - أَعْطِنِي ذَلِكَ الْقَلَمَ

Mənə o iki qələmi ver - أَعْطِنِي ذَانِكَ الْقَلَمَيْنِ

Bu təyini söz birləşməsinin aşağıdakı xüsusiyyətləri var:

1) İzfəfət və nəat-mənütədən fərqli olaraq burada təyin edən, təyin olunan əvvəl gəlir

2) Təyin olunan isim bütün hallarda əlif - ləmli (ال) olur.

هَذَا الدَّرْسُ / هَذِهِ الْمِسْطَرَّةُ / هَذَا الْقَلَمُ
تِلْكَ الْحَقِيبَةُ / ذَلِكَ الْبَيْتُ / تِلْكَ الدَّجَاجَةُ

3) Təyin olunan isim, təkdə və ikilikdə olduqda işarə əvəzliyi ilə kəmiyyət və cinsə görə tam şəkildə uzlaşır.

هَذَا الْكِتَابُ / هَذَانِ الْكِتَابَانِ / ذَلِكَ الْبَيْتُ / ذَلِكَ الْبَيْتَانِ
هَذِهِ الْحَقِيبَةُ / هَهُنَا الْحَقِيبَتَانِ / تِلْكَ السَّيَّارَةُ / تَانِكَ السَّيَّارَتَانِ

- ب -

İsim cəmdə olub insanları bildirərsə, bu zaman uzlaşma yenədə tam şəkildə özünü göstərir:

هُؤُلَاءِ الْمُعَلِّمُونَ / هُوَئِذَا الْطُلَّابُ / أُولَئِكَ الْمُهَنْدِسُونَ / أُولَئِكَ الْأَطِبَّاءُ

Amma isim cəmdə olub insanlardan qeyrisini (qeyri-aqil) bildirirsə, bu zaman işarə əvəzliyi qadın cinsinin təkində olmalıdır.

هَذِهِ الْكِلَابُ / هَذِهِ الْحُمْرُ / هَذِهِ الدِّيَكَةُ
تِلْكَ الْبَقَرَاتُ / تِلْكَ الدَّجَاجَاتُ / تِلْكَ النَّاقَاتُ
هَذِهِ الْكُتُبُ / هَذِهِ الْأَقْلَامُ / هَذِهِ الدُّرُوسُ
تِلْكَ الْحَقَائِبُ / تِلْكَ الْمَدَارِسُ / تِلْكَ الْمَسَاجِدُ

Tapşırıq

Aşağıdakı verilmiş cümlələri ərəb dilinə tərcümə edin.

(I)

1) Bu kitab təzədir.	2) Bu xətkəş sınıqdır.
3) Bu ev gözəldir	4) O maşın ucuzdur
5) O oğlan xəstədir	6) O (q) tələbə çalışqandır
7) Bu həkim məşhurdur	8) Bu gənc qız həkimdir
9) O kişi mühəndisdir.	

(II)

1) Bu kişiler həkimdirlər	2) Bu qadınlar tibb bacılarıdır
3) O tələbələr (k) çalışqandırlar	4) O tələbələr (q) çalışqandırlar
5) Bu həkimlər Hindistandandırlar	6) Bu gənc qızlar Türkiyədəndirlər
7) O qadınlar mənim bibilərimdir	8) O mühəndislər mənim dayılarımdır

(III)

1) Bu kitablar təzədir	2) Bu çantalar ucuzdur
3) Bu maşınlar gözəldir	4) O evlər kiçikdir
5) O məktəblər böyükdür	6) O uzunqulaqlar güclüdür

Suallara cavab ver!

- 1) Hansı təyin söz birləşmələrini tanıyırsan?
- 2) Təyini söz birləşməsinin izafət və nəat-mənutdan əsas fərqi nədir?
- 3) Təyini söz birləşməsinin xüsusiyyətləri hansılardır?
 - a) təyin edənin xüsusiyyətləri
 - b) təyin olunanın xüsusiyyətləri

الكلمات الجديدة:

أريدُ / أعطني

14-CÜ DƏRS

Təyini işarə əvəzliyi ilə ifadə olunan təyini söz birləşməsinin ismi cümləyə çevrilməsi

Keçən dərsimizdə qeyd etdik ki, təyini işarə əvəzliyi ilə ifadə olunan təyini söz birləşməsində təyin olunan isim həmişə əlif-ləmləli olmalıdır. Əgər təyin olunanın əlif-ləmini götürsək, onda o isim təyin olunan vəzifəsindən çıxıb ismi xəbər olar. Təyin edən işarə əvəzliyi isə çevrilib mübtədə olar. Bunu müqayisəli şəkildə aşağıdakı cədvəldəki misallarda göstərək:

Təyini söz birləşməsi	İsmi cümlə
هَذَا الْكِتَابُ Bu kitab	هَذَا كِتَابٌ Bu kitabdır
هَذِهِ الْمِسْطَرَّةُ Bu xətkəş	هَذِهِ مِسْطَرَّةٌ Bu xətkəşdir
هَذِهِ الْأَقْلَامُ Bu qələmlər	هَذِهِ أَقْلَامٌ Bunlar qələmlərdir
تِلْكَ السَّيَّارَاتُ O maşınlar	تِلْكَ سَيَّارَاتٌ Onlar maşınlardır
هَؤُلَاءِ الْمُهَنْدِسُونَ Bu mühəndislər	هَؤُلَاءِ مُهَنْدِسُونَ Bunlar mühəndislərdir
أُولَئِكَ الْمُدْرِّسَاتُ O müəllimələr	أُولَئِكَ مُدْرِّسَاتٌ Onlar müəllimələrdir

Tapşırıq

Yuxarıda verilmiş cümlələri müqayisəli şəkildə tərcüməsi ilə birlikdə əzbərlə.

15-Cİ DƏRS

- 1 -

Yiyəlik əvəzliləri

Yiyəlik əvəzliləri də bitişik yazılan əvəzlilərdəndir. Yiyəlik əvəzliləri aid olduğu isim, fel və ədatların sonuna birləşərək müxtəlif mənaları ifadə edir. Bu əvəzlilər məzmun etibarilə, təxminən, şəxs əvəzlilərinin verdiyi mənaları ifadə edir.

Biz bu dərşimizdə yiyəlik əvəzlilərinin isimlərə birləşərək işlənməsini öyrənəcəyik.

Yiyəlik əvəzlilərinin şəxsə, cinsə və kəmiyyətə görə hallanmasını aşağıdakı cədvəldə göstərmək olar.

مُؤَنَّثٌ			مُذَكَّرٌ			
جَمْعٌ	مثنى	مُفْرَدٌ	جَمْعٌ	مثنى	مُفْرَدٌ	
هُنَّ onların	هُمَا o ikisinin	هَا onun	هُمْ onların	هُمَا o ikisinin	هُ onun	غَائِبٌ
كُنَّ sizin	كَمَا ikinizin	كِ sənin	كُمُ sizin	كَمَا ikinizin	كِ sənin	مُخَاطَبٌ
نَا bizim		ي mənim	نَا bizim		ي mənim	مُنَكَلَّمٌ

Yiyəlik əvəzliləri isimlərlə birləşdikdə nisbət şəkilçiləri kimi isimlərin mənsubiyyətini, yəni, hansı şəxsə aid olduğunu bildirir. Bunu müəyyən misallarla göstərməyə çalışaq.

كِتَابُهُنَّ	كِتَابُهُمَا	كِتَابُهَا	كِتَابُهُمْ	كِتَابُهُمَا	كِتَابُهُ	كِتَابٌ
كِتَابِكُنَّ	كِتَابِكُمَا	كِتَابِكِ	كِتَابِكُمْ	كِتَابِكُمَا	كِتَابِكَ	
كِتَابَنَا		كِتَابِي	كِتَابَنَا		كِتَابِي	

سَاعَتُهُنَّ	سَاعَتُهُمَا	سَاعَتُهَا	سَاعَتُهُمْ	سَاعَتُهُمَا	سَاعَتُهُ	سَاعَةٌ
سَاعَتِكُنَّ	سَاعَتِكُمَا	سَاعَتِكِ	سَاعَتِكُمْ	سَاعَتِكُمَا	سَاعَتِكَ	
سَاعَتَنَا		سَاعَتِي	سَاعَتَنَا		سَاعَتِي	

- ب -

Biz “izafət” dərində öyrəndik ki, izafətin təyin edən tərəfi ziyəlik əvəzliyi ilə də ifadə oluna bilər. Yuxarıda verilmiş “كِتَابٌ” və “سَاعَةٌ” kəlimələrinin hallanmasına nəzər salsaq, görürük ki, oradakı kəlimələrin hər biri izafət birləşməsidir. Belə ki كِتَابٌ və سَاعَةٌ kəlimələri təyin olunan (مُضَافٌ), onların sonuna birləşən hər bir ziyəlik əvəzliyi isə təyin edəndir (مُضَافٌ إِلَيْهِ). Çünki كِتَابٌ və سَاعَةٌ kəlimələrinin sonuna birləşən ziyəlik əvəzliləri kitabın və saatin kimə məxsus olduğunu bildirir, yəni ziyəsini müəyyənləşdirir.

(q.c.) onun saati / (k.c.) onun kitabı

سَاعَةٌ + هَا / كِتَابٌ + هُ

مُضَافٌ إِلَيْهِ / مُضَافٌ / مُضَافٌ إِلَيْهِ / مُضَافٌ

Tapşırıq

1) Aşağıdakı cümlələri isimlərin sonuna qadın və kişi cinsində qəib damirləri artırmaqla tamamla!

Muənnəs

Muzəkkər

دفتر..... رخيص	/	كتاب..... جديدٌ جدا
اقلام..... مكسورة	/	اولاد..... مجتهدون
مدرسة..... كبيرة	/	اخو..... صديقنا
زميلات..... مجتهدات	/	سيارة..... قديمة

2) Aşağıdakı cümlələri isimlərin sonuna qadın və kişi cinsində muxatab damirləri artırmaqla tamamla!

Muənnəs

Muzəkkər

غرفة..... واسعة	/	بيت..... جميل
ام..... طيبة	/	اصدقاء..... زملائي
زميلة..... مجتهدة	/	معلم..... رجل صالح
درس..... سهل جدا	/	ابناء..... ناجحون

3) Aşağıdakı cümlələri isimlərin sonuna mutəkəllim damirləri artırmaqla tamamla!

صديق طالب كسلان

جارة ممرضة

اعمام معلمون

خالة طبيبات

4) Aşağıdakı cümlələri ərəb dilinə tərcümə et.

- a) Onun bacısı xəstəxanada tibb bacısıdır.
- b) Sənin əmin bizim müəllimimizdir.
- c) Sizin ananız bizim müəlliməmizdir.
- d) Onun evi məktəbin qarşısındadır.
- e) Onların xalası mühəndisədir.
- f) Mənim dostlarım universitetdə tələbədir.
- g) Sənin yoldaşın qonşumdur.
- h) Bu kişiler sizin müəllimlərinizdir.
- i) Bizim müdirəmiz Hindistandandır.
- j) Sizin dayınız zavodda mühəndisdir.

الكلمات الجديدة:

جِدًّا / زَمِيْلٌ / صَالِحٌ / فِي / الْمَصْنَعِ

نَاجِحُونَ / سَهْلٌ / كَسْلَانُ

16-CI DƏRS

İsmi cümlədə mübtədanın və xəbərin ifadə vasitələri

İsmi cümlədə mübtəda və xəbər müxtəlif nitq hissələri və söz birləşmələri ilə ifadə olunur .

Mübtədanın ifadə vasitələrini aşağıdakı misallarda göstərək:

XÜSUSİ İSİM	Əminə tələbədir أَمِنَةُ طَالِبَةٌ	Mühəmməd tələbədir مُحَمَّدٌ طَالِبٌ
İZAFƏT	Tələbənin saati gözəldir سَاعَةُ الطَّالِبِ جَمِيلَةٌ	Tələbənin qələmi sınıqdır قَلَمُ الطَّالِبِ مَكْسُورٌ
SİFƏT	Qırmızı gözəldir الْحُمْرَاءُ جَمِيلَةٌ	Qırmızı gözəldir الْأَحْمَرُ جَمِيلٌ
NA`T-MƏN`UT	Yapon saati bahadır السَّاعَةُ الْيَابَانِيَّةُ غَالِيَةٌ	Kiçik kitab ucuzdur الْكِتَابُ الصَّغِيرُ رَخِيصٌ
ŞƏXS ƏVƏZLİYİ	O müəllimədir هِيَ مُعَلِّمَةٌ	O müəllimdir هُوَ مُدْرِّسٌ
SAY	Üçüncü (q.c.) güclüdür الثَّالِثَةُ قَوِيَّةٌ	Üçüncü (k.c.) güclüdür الثَّالِثُ قَوِيٌّ
TƏYİNİ SÖZ BİRLƏŞMƏSİ	Bu xətkəş köhnədir هَذِهِ الْمِسْطَرَةُ قَدِيمَةٌ	Bu ev yenidir هَذَا الْبَيْتُ جَدِيدٌ

İsmi cümlədə xəbər də, həmçinin, müxtəlif nitq hissələri və söz birləşmələri ilə ifadə oluna bilər.

الكلمات الجديدة:

الْيَابَانُ / قَوِيٌّ

17-Cİ DƏRS

Cümlədə mübtədanın işarə əvəzliyi və xüsusi isimlə ifadə olunması

هَذَا مُحَمَّدٌ وَ هَذَا عَبَّاسٌ وَ هَذَا مُحَمَّدٌ
هَذَا حَمْرَةٌ وَ هَذَا أُسَامَةُ وَ هَذَ طَلْحَةُ
مُحَمَّدٌ طَالِبٌ وَ عَبَّاسٌ طَبِيبٌ وَ مُحَمَّدٌ مُدْرَسٌ
حَمْرَةٌ مُهَنْدِسٌ وَ أُسَامَةُ تَاجِرٌ وَ طَلْحَةُ إِمَامٌ

هَذِهِ أَمِنَةٌ وَ هَذِهِ خَدِيجَةٌ وَ هَذِهِ فَاطِمَةٌ
هَذِهِ مَرِيْمٌ وَ هَذِهِ زَيْنَبٌ وَ هَذِهِ سَعَادُ
أَمِنَةٌ طَالِبَةٌ وَ خَدِيجَةٌ طَبِيبَةٌ وَ فَاطِمَةٌ مُدْرَسَةٌ
مَرِيْمٌ مُهَنْدِسَةٌ وَ زَيْنَبٌ مُدِيرَةٌ وَ سَعَادُ مُعَلِّمَةٌ

Tapşırıq

- 1) Yuxarıda verilmiş cümlələri yaz və tərcümə et. Mübtədanın altından 1 xətt, xəbərin altından 2 xətt çək.
- 2) Yuxarıda verilmiş cümlələri oxu, mübtədanın hansı nitq hissəsi ilə ifadə edildiyini şifahi şəkildə qeyd et.

18-Cİ DƏRS

Cümlədə mübtədanın ümumi isimlə ifadə olunması

الْقَلَمُ مَكْسُورٌ	/	الْبَابُ مُغْلَقٌ	/	الْكِتَابُ مَفْتُوحٌ
السُّوقُ بَعِيدٌ	/	الْمَسْجِدُ قَرِيبٌ	/	الْبَيْتُ جَمِيلٌ
الْمُؤْمِنُ صَادِقٌ	/	الْوَلَدُ مُجْتَهِدٌ	/	الرَّجُلُ قَوِيٌّ
الْإِمَامُ عَالِمٌ	/	الطَّيِّبُ مَشْهُورٌ	/	اطَّالِبُ جَدِيدٌ
الْمُدْرَسَةُ عَالِمَةٌ	/	الطَّيِّبَةُ مَشْهُورَةٌ	/	الطَّالِبَةُ جَدِيدَةٌ
الْقِطُّ جَمِيلٌ	/	الْحِمَارُ صَغِيرٌ	/	الْحِصَانُ كَبِيرٌ
الْبَطَّةُ جَمِيلَةٌ	/	الدَّجَاجَةُ صَغِيرَةٌ	/	الْإِبِلُ كَبِيرَةٌ
الْمِسْطَرَّةُ مَكْسُورَةٌ	/	النَّافِذَةُ مُغْلَقَةٌ	/	الْمَكْتَبَةُ مَفْتُوحَةٌ
الْقَرْيَةُ بَعِيدَةٌ	/	الْمُدْرَسَةُ قَرِيبَةٌ	/	السِّيَّارَةُ جَمِيلَةٌ

Tapşırıq

- 1) Yuxarıda verilmiş cümlələri yaz və tərcümə et
- 2) Bu cümlələrin mübtədalarını ikiliyə çevirərək yaz.

الكلمات الجديدة:

مُغْلَقٌ / قَرِيبٌ / بَعِيدٌ / عَالِمٌ / الْإِبِلُ / نَافِذَةٌ
قَرِيبَةٌ / سُوْقٌ / صَادِقٌ / قَوِيٌّ

19-CU DƏRS

Ümumi isimlə ifadə olunan mübtədanın cəmdə işlənməsi

الرِّجَالُ أَقْوِيَاءُ	/	الأَوْلَادُ مُجْتَهِدُونَ	/	المُؤْمِنُونَ صَادِقُونَ
الطُّلَابُ جُدُّ	/	الأَطِبَّاءُ مَشْهُورُونَ	/	الأَيْمَةُ عُلَمَاءُ
الطَّالِبَاتُ جُدُّ	/	الطَّبِيبَاتُ مَشْهُورَاتُ	/	المُدْرَسَاتُ عَالِمَاتُ
الحُصْنُ قَوِيَّةٌ	/	الحَمِيرُ صَغِيرَةٌ	/	الكِلَابُ وَسِخَةٌ
الْكَتُبُ نَافِعَةٌ	/	الْبُيُوتُ جَمِيلَةٌ	/	الْقُمَصَانُ نَظِيفَةٌ
الأَفْلامُ مَكْسُورَةٌ	/	المَسَاجِدُ مَفْتُوحَةٌ	/	الأَبْوَابُ مُغْلَقَةٌ

Tapşırıq

Aşağıdakı kəlimələrdən münasib olanı seçib boş yerləri doldur və cümlələri tamamla.

صَالِحُونَ / عُلَمَاءُ / سَهْلَةٌ / قَرِيْبَةٌ / رَخِيْسَةٌ / جَمِيْلَةٌ

صَغِيرَةٌ / بَعِيدَةٌ / جُدُّ

..... الْمُؤَدِّثُونَ الْمُدْرَسُونَ الْمُهَنْدِسُونَ
..... الدُّرُوسُ السِّيَّارَاتُ الدَّفَاقِرُ
..... الفَنَادِقُ الأَسْوَاقُ المَدَارِسُ

الكلمات الجديدة:

فَنَادِقُ

20-Cİ DƏRS

Ədatlar

Ədatlar elə nitq hissəsidir ki, isim və fellərə qoşulmadıqca müstəqil mənə ifadə etmirlər. Ədatlar qrammatik mövqelərinə və kəsb etdikləri mənalara görə müxtəlifdirlər:

1) Cər ədatları 2) Sual ədatları 3) İnkər və təsdiq ədatları 4) Zərf mənalı ədatlar

Cər ədatları

Cər ədatları qoşulduqları isimlərin axırlarının kəsrelili olmasını tələb edir. Bu dərsimizdə **فِي** (da-də, içərisində) **عَلَى** (da-də, üzərində) **مِنْ** (dan-dən, çıxış yerini bildirir) **إِلَى** (a, ə, ya, yə, məkan, yaxud zamanın son həddini bildirir) ədatlarını öyrənirik.

المُعَلَّمُ فِي الْمَدْرَسَةِ المَاءُ فِي الْكُوبِ	الطَّالِبُ فِي الْفَصْلِ الْقَلَمُ فِي الْحَقِيْبَةِ	فِي
الْكِتَابُ عَلَى الْمَكْتَبِ الْخُبْزُ عَلَى الْمَاءِ	أَسَاعَةٌ عَلَى السَّرِيرِ الطَّيْرُ عَلَى الْبَيْتِ	عَلَى
حَمْرَةٌ مِنَ الْيَابَانِ زَيْنَبُ مِنَ الْعِرَاقِ	يَاسِرٌ مِنَ الصِّينِ فَاطِمَةٌ مِنَ الْهِنْدِ	مِنْ
نِمْتُ إِلَى الظُّهْرِ سِرْتُ إِلَى اللَّيْلِ	ذَهَبْتُ إِلَى الْمَسْجِدِ نَظَرْتُ إِلَى الْجَبَلِ	إِلَى

Tapşırıq

- 1) Dərsdə keçən cümlələri tərcümə et.
- 2) Cər ədatlarının özündən sonra gələn isimlərə təsirini xüsusi olaraq şifahi şəkildə qeyd et.

الكلمات الجديدة:

مِنْ / عَلَى / فِي / إِلَى / مَاءٌ / كُوبٌ / سَرِيرٌ / مَكْتَبٌ / طَيْرٌ / خُبْزٌ
مَاءِدَةٌ / الصِّينُ / الْهِنْدُ / الْعِرَاقُ / الظُّهْرُ / جَبَلٌ / نَامٌ (يَنَامُ) / ذَهَبٌ (يَذْهَبُ)
نَظَرَ (يَنْظُرُ) / سِرْتُ / لَيْلٌ

21-Cİ DƏRS

Sual ədatları və sual cümlələri

Sual ədatları sual cümləsini qurmaq üçün istifadə olunur. Sual ədatları sual cümləsinin əvvəlində gəlir. Sual ədatlarına misal olaraq aşağıdakıları göstərmək olar:

haradadır? haraya? – **أَيْنَ** ؟

haradan? – **مِنْ أَيْنَ** ؟

mı-mi-mu-mü? – **هَلْ - أ** ؟

nə? nədir? – **مَا** ؟

kim? kimdir? – **مَنْ** ؟

kimindir? kimə məxsusdur? – **لِمَنْ** ؟

necə? necədir? – **كَيْفَ** ؟

nə vaxt? – **مَتَى** ؟

الكلمات الجديدة:

أَيْنَ / مِنْ أَيْنَ / أ – هَلْ / مَا / مَنْ / لِمَنْ / كَيْفَ / مَتَى / كَمْ

أَيْنَ؟ Sual ədatı

أَيْنَ Sual ədatı ismi cümlədə ismi xəbər rolunu oynayır və -haradadır? mənasını verir.

أَيْنَ عَبَّاسٌ؟ هُوَ فِي الْفَصْلِ وَ أَيْنَ عَمَّارٌ؟ عَمَّارٌ فِي الْمَكْتَبَةِ.
أَيْنَ الْإِمَامُ؟ هُوَ فِي الْمَسْجِدِ. أَيْنَ التَّاجِرُ؟ التَّاجِرُ فِي السُّوقِ.
أَيْنَ فَاطِمَةُ؟ هِيَ فِي الْمَطْبَخِ. وَ أَيْنَ الْأُمُّ؟ هِيَ فِي الْبَيْتِ.
أَيْنَ الْكَلْبُ؟ الْكَلْبُ فِي الشَّارِعِ. أَيْنَ الْحِمَارُ؟ هُوَ فِي الْحَقْلِ.
أَيْنَ الْبَقْرَةُ؟ هِيَ فِي الْقَرْيَةِ. أَيْنَ الْخُبْزُ؟ الْخُبْزُ فِي الدُّكَانِ.
أَيْنَ الْكِتَابُ؟ الْكِتَابُ عَلَى الْمَكْتَبِ.

أَيْنَ Sual ədatı **مِنْ** cər ədatı ilə birlikdə işlənərək, -haradandır? mənasını ifadə edir.

مِنْ أَيْنَ مُحَمَّدٌ؟ هُوَ مِنْ تَرْكِيَا. مِنْ أَيْنَ أَسَامَةُ؟ هُوَ مِنَ الْعِرَاقِ وَ مِنْ أَيْنَ عُثْمَانُ؟
عُثْمَانُ مِنَ الْهِنْدِ. مِنْ أَيْنَ سَعَادٌ؟ هِيَ مِنْ مِصْرَ. مِنْ أَيْنَ مَرْيَمُ؟ مَرْيَمُ مِنْ مَالِيْزِيَا.

Tapşırıq: Yuxarıda keçən cümlələri yaz və tərcümə et.

22-Cİ DƏRS

هَلْ və أ سوال ədatları

أ və هَلْ سوال ədatları dilimizə “mı, mi, mu, mü” سوال şəkilçiləri kimi tərcümə olunur. Sual cümləsinə araşdırma-dəqiqləşdirmə xarakteri verir.

هَلْ هَذِهِ أَقْلَامٌ؟	أ أَنْتِ مُمَرِّضَةٌ؟
هَلْ هُوَ مُعَلِّمٌ؟	أ هَذَا كَلْبٌ؟
هَلْ هُمْ مُهَنْدِسُونَ؟	أ هَذِهِ مَسْطَرَةٌ؟
هَلْ هُنَّ طَبِيبَاتٌ؟	أ أَنْتُمْ خَبَّازُونَ؟
هَلْ هِيَ مُدْرَسَةٌ؟	أ هُمْ عَلَمَاءُ؟
هَلْ أَنْتِ نَاجِحٌ؟	أ هَذَا الرَّجُلُ وَزِيرٌ؟
هَلْ الْحِمَارُ وَحْشِيٌّ؟	أ هَذِهِ الْمَرْأَةُ مُهَنْدِسَةٌ؟

الكلمات الجديدة:

مَطْبَخٌ / شَارِعٌ / حَقْلٌ / دُكَّانٌ / تَرْكِيَا / مِصْرٌ / مَالِيْزِيَا

مَنْ سوال ədatı

مَنْ سوال ədatı ancaq insanlar üçün işlənir. Xüsusi və ümumi isimlərin kimliyini müəyyənləşdirmək üçün istifadə olunur.

مَنْ أَنْتَ؟ أَنَا طَالِبٌ. مَنْ هُوَ؟ هُوَ ابْنُ الْمُدْرَسِ. مَنْ أَنْتِ؟ أَنَا مُعَلِّمَةٌ.
مَنْ هِيَ؟ هِيَ بِنْتُ الطَّبِيبِ. مَنْ هَذَا الرَّجُلُ؟ هَذَا الرَّجُلُ إِمَامٌ.
مَنْ ذَلِكَ الرَّجُلُ؟ ذَلِكَ الرَّجُلُ مُؤَدِّنٌ. مَنْ هَذِهِ الْمَرْأَةُ؟ هِيَ أُمُّ حَامِدٍ.
مَنْ تِلْكَ الْفَتَاةُ؟ هِيَ بِنْتُ الطَّبِيبَةِ. مَنْ هُوَ لِأَيِّ الْفَتِيَّةِ؟ هُوَ لِأَيِّ الْفَتِيَّةِ طُلَّابٌ
بِالْجَامِعَةِ. مَنْ أَوْلِيَّكَ النِّسَاءِ؟ أَوْلِيَّكَ النِّسَاءِ مُمَرِّضَاتٌ فِي الْمُسْتَشْفَى.

Tapşırıq

مَنْ سوال ədatından istifadə edərək cavablara uyğun sual cümlələri quraşdır:

.....؟ أَنَا مُدِيرُ الْمَكْتَبِ.؟ أَنَا طَبِيبَةٌ فِي الْمُسْتَشْفَى.
.....؟ هُوَ رَئِيسُ الْمَحَطَّةِ.؟ هِيَ مُدِيرَةُ الْمَدْرَسَةِ.
.....؟ هَذَا الرَّجُلُ مُهَنْدِسٌ.؟ هَذِهِ الْمَرْأَةُ خَالَةُ عَمَّارٍ.

23-CÜ DƏRS

مَا (nə? nədir?) Sual ədatı

مَا sual ədatı insanlardan qeyrisi, yəni, əşya, heyvan və cisimlər üçün işlənir və -nədir? mənasını ifadə edir. Məsələn:

مَا هَذَا؟ هَذَا كِتَابٌ. مَا هَذَا؟ هَذَا دِيكٌ. مَا هَذَا؟ هَذَا جَمَلٌ.
مَا هَذَا؟ هَذَا حِصَانٌ. مَا هَذَا؟ هَذَا كَلْبٌ.
مَا هَذَا؟ هَذَا قَلَمٌ. مَا هَذَا؟ هَذَا دَفْتَرٌ. مَا هَذَا؟ هَذَا بَيْتٌ.
مَا هَذِهِ؟ هَذِهِ دَجَاجَةٌ. مَا هَذِهِ؟ هَذِهِ بَطَّةٌ.
مَا هَذِهِ؟ هَذِهِ نَاقَةٌ. مَا هَذِهِ؟ هَذِهِ مِسْطَرَةٌ.
مَا هَذِهِ؟ هَذِهِ حَقِيبَةٌ. مَا اسْمُ هَذَا الرَّجُلِ؟ اسْمُ هَذَا الرَّجُلِ مُحَمَّدٌ.
مَا اسْمُ الْمُهَنْدِسِ؟ اسْمُ الْمُهَنْدِسِ فَيْصَلٌ.
مَا لَوْنُ هَذِهِ السَّيَّارَةِ؟ لَوْنُ هَذِهِ السَّيَّارَةِ خَضْرَاءُ.
مَا اسْمُ هَذِهِ الْمَرْأَةِ؟ اسْمُ هَذِهِ الْمَرْأَةِ آمِنَةٌ.
مَا اسْمُ هَذِهِ الطَّالِبَةِ؟ اسْمُ هَذِهِ الطَّالِبَةِ فَاطِمَةٌ.
مَا لَوْنُ هَذِهِ الْحَقِيبَةِ؟ لَوْنُ هَذِهِ الْحَقِيبَةِ صَفْرَاءُ.

Tapşırıq

Yuxarıda keçən cümlələri yaz və tərcümə et.

الكلمات الجديدة:

جَمَلٌ / اسْمٌ / لَوْنٌ

24-CÜ DƏRS

Təsdiq və inkar ədatları

Təsdiq və inkar ədatları əsasən sual cümlələrinə müsbət, yaxud mənfi cavab vermək üçün istifadə olunur.

نَعَمْ təsdiq ədatıdır. Dilimizə “bəli” kimi tərcümə olunur. Məsələn:

- أ هَذَا الْوَلَدُ طَالِبٌ؟ نَعَمْ هُوَ طَالِبٌ.
أ هَذَا بَيْتٌ؟ نَعَمْ هَذَا بَيْتٌ.
أ هَذَا مَسْجِدٌ؟ نَعَمْ هَذَا مَسْجِدٌ.
أ هَذِهِ مِسْطَرَةٌ؟ نَعَمْ هَذِهِ مِسْطَرَةٌ.
أ هَذِهِ سَيَّارَةٌ؟ نَعَمْ هَذِهِ سَيَّارَةٌ.
أ ذَلِكَ الرَّجُلُ مُدْرَسٌ؟ نَعَمْ ذَلِكَ الرَّجُلُ مُدْرَسٌ.
أ تِلْكَ الْبِنْتُ مُعَلِّمَةٌ؟ نَعَمْ هِيَ مُعَلِّمَةٌ.

لا inkar ədatıdır. Dilimizə “xeyr, yox” kimi tərcümə olunur.

- أ هَذَا الطَّالِبُ مِنَ الْهِنْدِ؟ لَا هُوَ مِنَ الصِّينِ.
أ هَذَا بَيْتٌ؟ لَا هَذَا مَسْجِدٌ.
أ ذَلِكَ نَجْمٌ؟ لَا ذَلِكَ قَمَرٌ.
أ ذَلِكَ مُهَنْدِسٌ؟ لَا ذَلِكَ مُدْرَسٌ.
أ هَذِهِ سَيَّارَةٌ؟ لَا هَذِهِ دَرَّاجَةٌ.
أ تِلْكَ دَجَاجَةٌ؟ لَا تِلْكَ دِيكٌ.

Tapşırıq

Yuxarıda keçən təsdiq və inkar cümlələrini sualları ilə birlikdə yaz və tərcümə et.

الكلمات الجديدة:

لا / نَعَمْ / نَجْمٌ / قَمَرٌ

25-Cİ DƏRS

لِ ədatının ismi cümlədə rolu

Ədatların bəziləri ziyəlik əvəzlərinə qoşularaq şəxsə, cinsə və kəmiyyətə görə tam şəkildə hallanırlar.

Aşağıdakı cədvəldə لِ ədatının hallanması göstərilir.

مُؤَنَّثٌ			مُذَكَّرٌ		
جَمْعٌ	مُثَنَّى	مُفْرَدٌ	جَمْعٌ	مُثَنَّى	مُفْرَدٌ
لَهُنَّ	لَهُمَا	لَهَا	لَهُمْ	لَهُمَا	لَهُ
لَكُنَّ	لَكُمَا	لَكَ	لَكُمْ	لَكُمَا	لَكَ
لَنَا		لِي	لَنَا		لِي

لِ ədatı cədvəldəki kimi hallanaraq müəyyən bir şəxsin hər hansı bir ismə sahib olması mənasını kəsb edir və cümlədə ismi xəbər rolunu oynayır.

لِ insanlara və bədən üzvlərinə mənsub olmanı ifadə edir. Dilimizə “onun var”, “sənin var”, “bizim var” və s. kimi tərcümə olunur.

Bu mənələrdə işlənərkən ismi cümlənin əvvəlində, yəni mübtədadan qabaq gəlir.

لَهُ أَخٌ / لَهُ أُخْتُ / لَهُمُ أُمٌّ وَ أَبٌ / لَهَا خَالَةٌ
 لَهَا طِفْلٌ صَغِيرٌ / لَهُنَّ زَمِيلَاتٌ مُجْتَهِدَاتٌ / لَنَا مُدْرَسٌ صَالِحٌ
 لَكُمْ أَوْلَادٌ عُلَمَاءٌ / لِي أَنْفٌ وَلِي فَمٌ / لَكَ عَيْنَانِ / لَهُ أُذُنَانِ
 لِمُحَمَّدٍ أَبْنَاءٌ كِبَارٌ / لِعَبَّاسٍ بَنَاتٌ مُجْتَهِدَاتٌ / لِيَاسِرٍ أَبٌ شَيْخٌ
 لِهَاشِمٍ أُمٌّ صَالِحَةٌ / لِعُمَرَ زَمِيلٌ كَسَلَانٌ

Bəzi hallarda ﴿(ədatı) ismi cümlədə mübtədadan sonra gəlir və mübtədanın ismi xəbərə mənsub olduğunu bildirir. Bu zaman “dır, dir, dur, dür” xəbər şəkilçisi, yaxud, “məxsusdur” mənasını verir. Məsələn:

Bu maşın müdirindir, yaxud - Bu maşın müdirə məxsusdur.

هَذِهِ السَّيَّارَةُ لِلْمُدِيرِ

O dükan dostumundur, yaxud - O dükan dostuma məxsusdur.

ذَلِكَ الدُّكَّانُ لِصَدِيقِي

هَذَا الْكِتَابُ لِمُحَمَّدٍ / ذَلِكَ الْبَيْتُ لِعَبَّاسٍ / هَذِهِ الْمِسْطَرَّةُ لِلطَّالِبَةِ

تِلْكَ الْمَكْوَاةُ لِأُمِّي / هَذِهِ الدَّجَاجَةُ لِلْفَلَّاحِ / هَذِهِ الْكُتُبُ لِلْمُعَلِّمِ

هَذَانِ الْقَمِيصَانِ لِأَبِي / هَذَانِ السَّيَّارَتَانِ لِلتَّاجِرِ

ذَلِكَ الْحِصَانَانِ لِلْفَلَّاحِ / ذَلِكَ الدَّرَجَتَانِ لِابْنِ الْمُهَنْدِسِ

تِلْكَ الْأَقْلَامُ لِلطَّالِبِ / هَذِهِ الْحَمِيرُ لِلْفَلَّاحِ / تِلْكَ الدَّجَاجَاتُ لِابْنِ عَمِّي

Suallara cavab ver:

1) ﴿ədatı yiyəlik əvəzliləri ilə birləşərək hansı mənalari kəsb edir və ismi cümlədə hansı cümlə üzvü rolunu oynayır?

2) ﴿ədat nəyə mənsub olmanı ifadə edir?

3) ﴿ədat ismi cümlədə mübtədadan sonra gələrsə nə bildirir?

Tapşırıq

1) Dərsdə keçən cümlələrini yaz və tərcümə et.

2) ﴿ədatının bitişən əvəzlilərlə hallamasını cədvədəki kimi tərcüməsi ilə birlikdə əzbərlə.

26-CI DƏRS

عِنْدَ ədatının ismi cümlədə ismi xəbər rolunu oynaması

عِنْدَ ədatı da **لِ** kimi yiyəlik əvəzlərinə qoşularaq şəxsə, cinsə və kəmiyyətə görə hallanır.

Aşağıdakı cədvəldə **عِنْدَ** ədatının hallanması tam şəkildə göstərilir.

مُؤَنَّثٌ			مُذَكَّرٌ		
جَمْعٌ	مُثَنَّى	مُفْرَدٌ	جَمْعٌ	مُثَنَّى	مُفْرَدٌ
عِنْدَهُنَّ	عِنْدَهُمَا	عِنْدَهَا	عِنْدَهُمْ	عِنْدَهُمَا	عِنْدَهُ
عِنْدَكُنَّ	عِنْدَكُمَا	عِنْدَكَ	عِنْدَكُمْ	عِنْدَكُمَا	عِنْدَكَ
عِنْدَنَا		عِنْدِي	عِنْدَنَا		عِنْدِي

عِنْدَ də, həmçinin yiyəlik əvəzləri ilə birlikdə hallanaraq mənsubiyyət mənasını kəsb edir və dilimizə “onun var”, “sənin var”, “mənim var” və s. kimi tərcümə olunur. Ancaq **عِنْدَ** ədatı insanlara və bədən üzvlərinə mənsub olmanı ifadə etmir. Yalnız əşya və cisimlərə mənsub olmanı ifadə edir.

عِنْدَهُ دَفْتَرٌ / عِنْدَهَا حَقِيبَتَانِ / عِنْدَكَ دَفْتَرٌ جَدِيدٌ / عِنْدَنَا سَيَّارَةٌ جَمِيلَةٌ
عِنْدَهُمْ مَكَاتِبٌ جَدِيدَةٌ / عِنْدَكَ قَلَمٌ وَ مِسْطَرَةٌ / عِنْدَهُمْ كُتُبٌ وَ مَجَلَّاتٌ
عِنْدِي مِسْطَرَةٌ حَمْرَاءُ / عِنْدَهُنَّ دَجَاجَاتٌ كَبِيرَةٌ

عِنْدَ ədatı cümlədə mübtədadan sonra bitişən əvəzliyə birləşmədən tək şəkildə gələrsə, əsl öz mənasını ifadə edir, zərf rolunu oynayır.

الْمُدْرَسُ عِنْدَ الْمُدِيرِ / الطَّالِبَةُ عِنْدَ الْمُدِيرَةِ
الْفَقِيرُ عِنْدَ الْوَزِيرِ / الْمَلِكُ عِنْدَ اللَّهِ / هَاشِمٌ عِنْدَ الْمَوْجِهِ

Əgər, cümlədə "yoxdur" mənasında mənsub olmamağı ifadə etmək lazım gələrsə, bu zaman **عِنْدَ** ədatının qarşısına **مَا** inkar ədatı artırılır. Məsələn:

مَا عِنْدَهُ / مَا عِنْدَهَا / مَا عِنْدَكُمْ / مَا عِنْدَنَا
onun (k.c.) yoxdur / onun (q.c.) yoxdur / sizin yoxdur / bizim yoxdur

Tapşırıq

1) Aşağıdakı suallara misallarda göstərilədiyi kimi təsdiq cavablar verin.

أَعِنْدَكَ قَلَمٌ؟ نَعَمْ عِنْدِي قَلَمٌ. / أَعِنْدَهُ كِتَابٌ؟ نَعَمْ عِنْدَهُ كِتَابٌ.

(1) أَعِنْدَكُمْ بَيْتٌ؟ (2) أَعِنْدَهُنَّ حَقِيْبَةٌ؟

(3) أَعِنْدَكَ دَفْتَرٌ؟ (4) أَعِنْدُكُنَّ مَجَلَّاتٌ؟

(5) أَعِنْدَهَا مَسْطَرَةٌ؟ (6) أَعِنْدَهُمَا نُفُودٌ؟

2) Aşağıdakı suallara misallarda göstərilədiyi kimi inkarda cavab yaz.

أَعِنْدَكَ سَاعَةٌ؟ لَا مَا عِنْدِي سَاعَةٌ. / أَعِنْدَهُ دَرَّاجَةٌ؟ لَا مَا عِنْدَهُ دَرَّاجَةٌ.

(1) أَعِنْدَهَا دَجَاجَةٌ؟ (2) أَعِنْدَكَ مِفْتَاحٌ؟

(3) أَعِنْدَهُمْ قَمِيصٌ؟ (4) أَعِنْدُكُمَا مِئْدِيلٌ؟

(5) أَعِنْدُكُنَّ سَكَّرٌ؟ (6) أَعِنْدُكُمْ كُرْسِيٌّ؟

الكلمات الجديدة:

مَجَلَّةٌ / وَزِيرٌ / مُلْكٌ / مُوجَّةٌ / مَا / نَقْدٌ

27-Cİ DƏRS

Saylar

Saylar ismin miqdarına və yaxud sırasına dəlalət edən nitq hissəsidir. Saylar xüsusiyyətinə görə iki yerə ayrılır.

I) Miqdar sayları - الْأَعْدَادُ الْأَصْلِيَّةُ

II) Sıra sayları - الْأَعْدَادُ التَّرْتِيبِيَّةُ

Miqdar sayları

Miqdar sayları isimlərin miqdarını bildirir. Miqdar sayları say dərəcələrinə görə bir neçə qrupa bölünür. Bu qruplar əsasən aşağıdakılardır.

1. Təklilər - مُفْرَدٌ
2. Mürəkkəblər - مُرَكَّبٌ
3. Onluqlar - عَشْرٌ
4. Bağlayıcı ilə qurulmuşlar - مَعْطُوفٌ

Təklilər

Təklilər 1-dən 10-a qədər olan saylardır.

Adi halda ismin sonunda tənvinin (أَ) olması o ismin sayca 1 dənə olmasını göstərir.

Hər hansı bir ismin sonunda (انْ) şəkilçisinin olması isə o ismin sayca 2 dənə olmasına dəlalət edir. Məsələn:

<i>bir kitab</i>	كِتَابٌ	<i>iki kitab</i>	كِتَابَانِ
<i>bir ev</i>	بَيْتٌ	<i>iki ev</i>	بَيْتَانِ

İsmin 1 və 2 sayları ilə birlikdə işlənməsində məqsəd isə ismin sayca yalnız 1 yaxud 2 ədəd olmasını bildirərək məntiqi vurğunu nəzərə çatdırmaqdır.

<i>yalnız bir kitab</i>	كِتَابٌ وَاحِدٌ	<i>yalnız bir ev</i>	بَيْتٌ وَاحِدٌ
<i>yalnız iki kitab</i>	كِتَابَانِ اثْنَانِ	<i>yalnız iki ev</i>	بَيْتَانِ اثْنَانِ

1-dən 10-a qədər olan sayların aşağıdakı xüsusiyyətləri vardır:

- 1) 1 və 2 saylarında isim əvvəl, say isə sonra gəlir.
- 2) 1 və 2 sayları sayılan isimlə (مَعْدُودٌ) cinsə və hala görə uzlaşır.

3-dən 10-a qədər olan saylarda:

- 1) Say əvvəl, sayılan isim ondan sonra gəlir.
- 2) Say isimlə əks qrammatik cinsli izafət tərkibi əmələ gətirir.
- 3) Sayılan isim (مَعْدُودٌ) cəmdə, qeyri-müəyyənlikdə və yiyəlik halında olur.

1-dən 10-a qədər olan sayları kişi və qadın cinsində olan isimlərlə yazıb göstərək.

سَيَّارَةٌ وَاحِدَةٌ	قَلَمٌ وَاحِدٌ
سَيَّرَتَانِ اثْنَتَانِ	قَلَمَانِ اثْنَانِ
ثَلَاثُ سَيَّارَاتٍ	ثَلَاثَةُ أَقْلَامٍ
أَرْبَعُ سَيَّارَاتٍ	أَرْبَعَةُ أَقْلَامٍ
خَمْسُ سَيَّارَاتٍ	خَمْسَةُ أَقْلَامٍ
سِتُّ سَيَّارَاتٍ	سِتَّةُ أَقْلَامٍ
سَبْعُ سَيَّارَاتٍ	سَبْعَةُ أَقْلَامٍ
ثَمَانِي سَيَّارَاتٍ	ثَمَانِيَةُ أَقْلَامٍ
تِسْعُ سَيَّارَاتٍ	تِسْعَةُ أَقْلَامٍ
عَشْرُ سَيَّارَاتٍ	عَشْرَةُ أَقْلَامٍ

Tapşırıq

1) 1-dən 10-a qədər olan sayları kişi və qadın cinsində olan sayılanla birlikdə əzbər saymağı öyrənin.

28-Cİ DƏRS

Mürəkkəb saylar (الْعَدَدُ الْمُرَكَّبُ)

Mürəkkəb saylar 11-dən 19-a qədər olan saylardır. Mürəkkəb sayların aşağıdakı xüsusiyyətləri vardır:

1. Sıra ilə əvvəl təklik, sonra 10 ədədi, ondan sonra sayılan isim gəlir.
2. Təklik, 10 ədədi və sayılan isim, hər üçünün sonu fəthəli olur. İstənilən halətdə fəthə üzərində dəyişməz qalır.
3. Sayılan isim tək və qeyri-müəyyənlikdə olur.
4. Təklilər sayılan ismə münasibətdə əks qrammatik cinsdə olurlar. 10 ədədi isə sayılan ismin cinsində olur.
5. 11 və 12 saylarında təklik, onluq və sayılan isim, cinsə görə hər üçü tam şəkildə uzlaşır.

Mürəkkəb saylar kişi və qadın cinsində aşağıdakı formada olur.

أَحَدٌ عَشَرَ كِتَابًا	أَحَدِي عَشْرَةَ سَبُورَةً
إِثْنًا عَشَرَ كِتَابًا	إِثْنَتَا عَشْرَةَ سَبُورَةً
ثَلَاثَةً عَشَرَ كِتَابًا	ثَلَاثَ عَشْرَةَ سَبُورَةً
أَرْبَعَةً عَشَرَ كِتَابًا	أَرْبَعَ عَشْرَةَ سَبُورَةً
خَمْسَةَ عَشَرَ كِتَابًا	خَمْسَ عَشْرَةَ سَبُورَةً
سِتَّةَ عَشَرَ كِتَابًا	سِتَّ عَشْرَةَ سَبُورَةً
سَبْعَةَ عَشَرَ كِتَابًا	سَبْعَ عَشْرَةَ سَبُورَةً
ثَمَانِيَةَ عَشَرَ كِتَابًا	ثَمَانِيَّ عَشْرَةَ سَبُورَةً
تِسْعَةَ عَشَرَ كِتَابًا	تِسْعَ عَشْرَةَ سَبُورَةً

Tapşırıq

1) Aşağıda verilmiş cümlələrdəki rəqəmləri hərfələrlə yazın və cümlələri tərcümə edin.

عندكم ١٣ دَجَاةً	في حقيبتى ١٣ دفتراً
في فصلِ ياسرٍ ١٩ طالبا	لُكُنَّ في المِدرسةِ ١٥ معلمة
عَلَى المَكْتَبِ ١٧ مِسْطَرَّةً	في قرينتا ١٦ بَيْتًا جَدِيدًا
في المحطة ١٨ سيارة قديمة	له ١٥ زميلا
في فصلها ١٤ طالبةً	لِعَبَّاسٍ ١٢ ولدا
في هذا الشارع ١١ فندق	عندكُنَّ ١٧ قلما

2) Aşağıdakı cümlələri ərəb dilinə tərcümə edin və rəqəmləri hərfələrlə yazın.

1. Komandada ١٢ oyunçu var. (لَاعِبًا)
2. Bağımızda ١٥ ağac var. (شَجَرًا)
3. Tarlada ١٦ inək var.
4. Onun ١٣ dayısı var.
5. Sizde ١٤ çanta var.
6. Şəhərdə ١٧ məscid var.
7. Sınıfda Hindistandan ١١ tələbə var.
8. Həmidin ١٨ dişı dəvəsi var. (نَاقَةٌ)
9. Kəndlinin ١٩ atı var.
10. Atamın ١٥ toyuğu var.

3) Mürəkkəb sayları kişi və qadın cinsində olan sayılanla birlikdə əzbər saymağı öyrən.

29-CU DƏRS

Onluqlar (عُقُودٌ)

Onluq ədədlər aşağıdakılardır:

ثَلَاثُونَ ۳۰	عِشْرُونَ ۲۰
خَمْسُونَ ۵۰	أَرْبَعُونَ ۴۰
سَبْعُونَ ۷۰	سِتُّونَ ۶۰
تِسْعُونَ ۹۰	ثَمَانُونَ ۸۰

Onluqlar kişi və qadın cinsində, forması dəyişmədən eyni halət üzərində qalır. Onluqlar hallanarkən kişi cinsinin düzgün cəmində olan isimlər kimi hallanırlar.

ثَلَاثُونَ مَسْطَرَةً	ثَلَاثُونَ كِتَابًا
مِنْ خَمْسِينَ طَالِبًا	فِي أَرْبَعِينَ لَيْلَةً

Bağlayıcı ilə qurulmuş (مَعْطُوف) ədədlər.

Məatuf ədədlər 21-dən 99-a qədər olan ədədlərdir. Bu ədədlər təkliklər ilə onluqlar arasında و bağlayıcısı (عَطْفٌ) ilə əlaqə qurulduğu üçün məatuf (مَعْطُوف) adlanır.

Məatuf ədədlərin aşağıdakı xüsusiyyətləri var:

1. 1 və 2 sayları cinsə görə sayılan ismə müvafiq olur
2. 3-dən 10-a qədər olan təkliklər sayılan ismin əks cinsində və qeyri-müəyyənlikdə olur.
3. Təkliklər və onluqlar daxil olan amillərin təsiri nəticəsində dəyişərək adlıq, təsirlik və yiyəlik halında ola bilər.
4. Təklik ilə onluq arasında onları bir-birinə bağlayan و bağlayıcısı gəlir
5. Sayılan isim təkdə, sonu fəthəli və qeyri-müəyyənlikdə olur.

Məatuf ədədlər kişi və qadın cinsində aşağıdakı kimi olur.

وَاحِدٌ وَ عِشْرُونَ بَيْتًا	إِحْدَى وَ إِشْرُونَ دَرَّاجَةً
اِثْنَانِ وَ عِشْرُونَ بَيْتًا	إِثْنَتَانِ وَ عِشْرُونَ دَرَّاجَةً
ثَلَاثَةٌ وَ عِشْرُونَ بَيْتًا	ثَلَاثٌ وَ عِشْرُونَ دَرَّاجَةً
أَرْبَعَةٌ وَ عِشْرُونَ بَيْتًا	أَرْبَعٌ وَ عِشْرُونَ دَرَّاجَةً
خَمْسَةٌ وَ عِشْرُونَ بَيْتًا	خَمْسٌ وَ عِشْرُونَ دَرَّاجَةً
سِتَّةٌ وَ عِشْرُونَ بَيْتًا	سِتٌّ وَ عِشْرُونَ دَرَّاجَةً
سَبْعَةٌ وَ عِشْرُونَ بَيْتًا	سَبْعٌ وَ عِشْرُونَ دَرَّاجَةً
ثَمَانِيَةٌ وَ عِشْرُونَ بَيْتًا	ثَمَانٍ وَ عِشْرُونَ دَرَّاجَةً
تِسْعَةٌ وَ عِشْرُونَ بَيْتًا	تِسْعٌ وَ عِشْرُونَ دَرَّاجَةً

Tapşırıq

1) Aşağıda verilmiş cümlələri yazın və tərcümə edin.

(۱) في حديقةنا ۲۴ شجرا طويلا	(۲) عندنا في البيت ۲۶ كرسيًا جميلًا
(۳) في المعهد ۲۱ حافلة جديدة	(۴) في هذا الشارع ۲۹ بيتًا قديمًا
(۵) عند جارنا ۲۲ دجاجة صغيرة	(۶) لهذا الرجل ۲۳ حفدة
(۷) لشيخنا ۲۷ طالبا مجتهدا	(۸) في هذا البيت الكبير ۲۵ نافذة كبيرة
(۹) في المدينة ۲۰ مسجداً جديداً	(۱۰) في الحافلة ۲۸ رجلاً أجنبيًا

2) Aşağıdakı cümlələri ərəb dilinə tərcümə edin (rəqəmləri hərflərlə yazın):

1)Fakültədə 24 tələbə Türkiyədəndir.	2) Məktəbimizdə 25 sinif var.
3)Bu məktəbdə 27 sinif var.	4) Sinifimizdə 26 tələbə var.
5) Dayanacaqda 28 maşın var.	6) Abbasın kəndində 23 ev var.
7)Kitabxanada 29 köhnə kitab var.	

3) Məatuf ədədləri 11-dən 99-a qədər kişi və qadın cinsində olan sayılanla birlikdə əzbər saymağı öyrənin.

30-CU DƏRS

العداد الترتيبية Sıra sayları

Sıra sayları miqdar saylarından **فَاعِلٍ** formasına düşməklə düzəlir.

أَرْبَعٌ - رَابِعٌ	إِثْنَانٍ - ثَانٍ
خَمْسٌ - خَامِسٌ	ثَلَاثٌ - ثَالِثٌ

Sıra sayları sifət xüsusiyyətlərinə malik olduğu üçün, onların qadın cinsi, kişi cinsinin sonuna **ة** artırmaqla düzəlir.

رَابِعَةٌ	ثَانِيَةٌ
خَامِسَةٌ	ثَالِثَةٌ

Birincidən onuncuya qədər olan sıra sayları sıralanan isimlə işləndikdə aşağıdakı xüsusiyyətlərə malik olur:

1) Miqdar saylarından fərqli olaraq əvvəl sıralanan isim, sonra isə say gəlir.

السِّيَارَةُ الثَّانِيَةُ	الْكِتَابُ الْأَوَّلُ
الْمَدْرَسَةُ الرَّابِعَةُ	الدَّرْسُ الثَّلَاثُ

2) Birinci kəlməsi kişi cinsində **الأوَّلُ**, qadın cinsində isə **الأُولَى** kimi ifadə olunur.

3) Altıncı kəlməsi isə kişi cinsində **سَادِسٌ**, qadın cinsində isə **سَادِسَةٌ** kimi işlənir.

4) Sıra sayları sıralanan isimlə cins, hal, müəyyənlik və qeyri-müəyyənlik kateqoriyalarına görə uzlaşır.

الْمَرْتَبَةُ الرَّابِعَةُ	الشَّارِعُ الرَّابِعُ
الْحَافِلَةُ السَّادِسَةُ	البَابُ الْخَامِسُ
الْيَ الْمَكْتَبَةُ الثَّامِنَةُ	الْيَ الفَصْلُ السَّابِعُ
مِسْطَرَّةٌ خَامِسَةٌ	لَاعِبٌ خَامِسٌ

Sıra sayları sıralanan isimlə birlikdə kişi və qadın cinsində aşağıdakı kimi olur:

الْبَيْتُ الْأَوَّلُ	–	الْمَرْتَبَةُ الْأُولَى
الْبَيْتُ الثَّانِي	–	الْمَرْتَبَةُ الثَّانِيَّةُ
الْبَيْتُ الثَّلَاثُ	–	الْمَرْتَبَةُ الثَّلَاثَةُ
الْبَيْتُ الرَّابِعُ	–	الْمَرْتَبَةُ الرَّابِعَةُ
الْبَيْتُ الْخَامِسُ	–	الْمَرْتَبَةُ الْخَامِسَةُ
الْبَيْتُ السَّادِسُ	–	الْمَرْتَبَةُ السَّادِسَةُ
الْبَيْتُ السَّابِعُ	–	الْمَرْتَبَةُ السَّابِعَةُ
الْبَيْتُ الثَّامِنُ	–	الْمَرْتَبَةُ الثَّامِنَةُ
الْبَيْتُ التَّاسِعُ	–	الْمَرْتَبَةُ التَّاسِعَةُ
الْبَيْتُ الْعَاشِرُ	–	الْمَرْتَبَةُ الْعَاشِرَةُ

Tapşırıq

- 1) Sıra saylarını kişi və qadın cinsində sıralananla birlikdə əzbər öyrənin.
- 2) Kişi cinsində və qadın cinsində olan 2 kəlməni sıra sayları ilə birlikdə birincidən-onuncuya qədər yazın və əzbərləyin.

الكلمات الجدي

شَجَرٌ / لَاعِبٌ / حَفْدَةٌ / المعهد / جارنا

31-Cİ DƏRS

كَمْ Sual əvəzliyi

كَمْ sual əvəzliyi olmaqla bərabər cümlə üzvü olaraq, mənaca müxtəlif xarakterə malikdir. Bunlar əsasən aşağıdakılardır:

- 1) Miqdar bildirən كَمْ (كَمِ الْمِقْدَارِيَّةُ) 2) Xəbər كَمْ-i (كَمِ الْخَبَرِيَّةُ)

- 1 -

Miqdar bildirən كَمْ

كَمْ sual əvəzlilərindəndir. Sual cümləsinin əvvəlində gəlir və **neçə?** mənasını verir. İsimlərin miqdarını müəyyənləşdirmək üçün sual cümləsinin qurulmasında istifadə olunur. Miqdar كَمْ-i ilə qurulmuş sual cümləsi ona cavab verilməsini tələb edir. Miqdarı soruşulan isim təkdə, qeyri-müəyyənlikdə və təsirlik halında olur.

كَمْ كِتَابًا عِنْدَكَ؟ / كَمْ أَخًا لَكَ؟ / كَمْ أَخْتًا لَكَ؟
Neçə kitabın var? Neçə qardaşın var? Neçə bacın var?

Tapşırıq

1) Aşağıdakı suallara mötərizədə yazılmış rəqəmlərdən istifadə edərək cavablar yazın (rəqəmləri hərflərlə yazın):

- (۲) كم دفترًا عندك يا فيصل؟ (۱) كم مَدْرَسَةً فِي الْمَدِينَةِ؟
(۴) كم بنتًا لك يا أمانة؟ (۳) كَمْ قَلَمًا فِي حَقِيبَتِكَ؟
(۶) كم ابنًا لك يا شيخ؟ (۵) كم طبيبًا فِي الْمَسْتَشْفَى؟
(۸) كم مسطرةً على مكتب المدرس؟ (۷) كم مدرسةً فِي الْمَدِينَةِ؟
(۱۰) كم طالبًا فِي الْفَصْلِ؟ (۹) كم منديلاً عِنْدَكَ يَا فَاطِمَةُ؟

2) Aşağıdakı cümlələri ərəb dilinə tərcümə edin.

- 1) Sənin neçə dayın var, ey Əli? 2) Sənin neçə xətkeşin var, ey Xədicə?
3) Sənin neçə dostun var, ey Yasir? 4) Küçədə neçə maşın var, ey Həmid?
5) Sənin neçə bibin var, ey Zeynəb? 6) Tərlədə neçə inək var, ey Talha?
7) Yazı stolunun üzərində neçə kitab var ey Usəmə?
8) Sənin neçə qardaşın var ey Həməzə?
9) Sınıfdə neçə tələbə var, ey Muhəmməd?
10) Bu küçədə neçə mehmanxana var, ey Hişam?

- ب -

Xəbər kəm –i

Bəzən kəm əvəzliyi özündən sonra gələn ismin yiyəlik halında olmasını tələb edərək, çoxluq mənasını bildirir. Bu halda kəmiyyətə həm təkdə, həm də cəmdə ola bilər. Çoxluq bildirən kəm cavab tələb etmir. Dilimizə “neçə-neçə”, “nə qədər çox” kimi tərcümə olunur.

كَمْ طُيُورٍ فِي الْحَدِيقَةِ / كَمْ بَلَدٍ رَأَيْتُ

Neçə-neçə ölkə gördüm. / Bağda nə qədər çox quşlar var!

Tapşırıq

Aşağıdakı cümlələri ərəb dilinə tərcümə edin.

- 1) Bazarda nə qədər çox adam var!
- 2) Süfrənin üzərində nə qədər çox alma var!
- 3) Bu küçədə nə qədər çox məscid var!
- 4) Kitabxanada nə qədər çox kitab var!
- 5) Meşədə nə qədər çox ağac var!
- 6) Nə qədər çox dəftər var səndə, ey Hişam!

Bəzən, kəm, sual cümləsində xəbər rolunu oynayaraq “neçəyədir?” mənasını verir. Bu zaman sual olunan isim كَمَنْ, أَجْرَةٌ, سِعْرٌ, قِيَمَةٌ kəlimələrindən biri ilə izafət təşkil edərək təyin edən (مُضَافٌ إِلَيْهِ) rolunu oynayır.

كَمْ أَجْرَةٌ هَذِهِ الْغُرْفَةِ؟
كَمْ سِعْرٌ هَذَا الْبَيْتِ؟

كَمْ تَمَنُّ هَذَا الْقَمِيصِ؟
كَمْ قِيَمَةٌ هَذِهِ السِّيَّارَةِ؟

الكلمات الجديدة:

مَدِينَةٌ / مُسْتَشْفَى / حَدِيقَةٌ

بَلَدٌ / تَمَنُّ سِعْرٌ / أَجْرَةٌ

قِيَمَةٌ / غَابَةٌ

32-Cİ DƏRS

Sifətin dərəcələri

Sifətin 3 əsas dərəcəsi var.

1. Adi dərəcə 2. Müqayisə dərəcəsi 3. Üstünlük dərəcəsi

Sifətin adi dərəcəsi

Adi dərəcə, sifətin üstünlük və artıqlığı ifadə olunmayan, adi halda olan dərəcəsidir. Məsələn:

جَمِيلٌ / نَظِيفٌ / كَبِيرٌ / جَدِيدٌ / رَخِيسٌ

Müqayisə və üstünlük dərəcəsi

Ərəb qrammatikasında müqayisə və üstünlük dərəcəsi **إِسْمُ التَّفْضِيلِ** adlanır. Müqayisə və üstünlük dərəcəsi adi dərəcədə olan sifətləri **أَفْعَلٌ** formasına salmaqla düzəlir. Məsələn:

جَمِيلٌ – أَجْمَلٌ / صَغِيرٌ – أَصْغَرُ / رَخِيسٌ – أَرْخَصُ

Müqayisə və üstünlük dərəcəsində olan sifətlər cinsə və kəmiyyətə görə dəyişmədən **أَفْعَلٌ** formasında işlənə bilər. Məsələn:

أَجْمَلُ بُيُوتٍ / أَصْغَرُ طَالِبَةٍ / أَرْخَصُ سَيَّارَةٍ
Ən gözəl evlər / Ən kiçik tələbə (qız) / Ən ucuz maşın

Sifətin müqayisə dərəcəsi eyni sifətdə olan iki şəxsin digərinə nisbətən, yaxud, bir əşyanın digər əşyaya nisbətən daha üstün olmasını bildirir. Müqayisə dərəcəsində olan sifətlər özündən sonra **مِنْ** cər ədatının gəlməsini tələb edir. Dilimizə tərcümə edərkən üstünlüyü müqayisə olunan sifəti “daha” kəliməsi ilə birlikdə ifadə etmək lazım gəlir.

Bunu adi dərəcə ilə müqayisəli şəkildə misallarda göstərək.

هَذَا الطَّالِبُ أَحْسَنُ مِنْ ذَلِكَ
(Bu tələbə ondan daha yaxşıdır)

هَذَا طَالِبٌ حَسَنٌ
(Bu yaxşı tələbədir)

هَذِهِ السَّيَّارَةُ أَجْمَلُ مِنْ تِلْكَ
هَؤُلَاءِ الْمُهَنْدِسُونَ أَكْبَرُ مِنْ أَوْلَئِكَ
ذَلِكَ الْبَيْتُ أَجْمَلُ مِنْ هَذَا

هَذِهِ السَّيَّارَةُ جَمِيلَةٌ
هَؤُلَاءِ الْمُهَنْدِسُونَ كِبَارٌ
ذَلِكَ الْبَيْتُ جَمِيلٌ

33-CÜ DƏRS

Üstünlük dərəcəsi

Üstünlük dərəcəsi, bir şəxsin çox sayda olan insanlara nisbətən ən üstün sifətə malik olmasını, yaxud bir əşyanın çoxlu əşyalara nisbətən ən üstün sifətə malik olmasını bildirir.

Üstünlük bildirən sifət üstünlüyü bildirilən isimlə izafət təşkil edir. **أَفْعُلُ** formasında üstünlük bildirən sifət **مُضَافٌ**, üstünlüyü bildirilən isim isə **مُضَافٌ إِلَيْهِ** olur.

أَحْسَنُ جَارٍ فِي الْقَرْيَةِ / أَرْخَصُ سَيَارَةً فِي السُّوقِ
Kənddə ən yaxşı qonşu / Bazarda ən ucuz maşın

Üstünlük dərəcəsi ifadə olunan cümlələrdə əvvəldə ən üstün olan tək isim, sonra üstünlük dərəcəsində olan sifət, sonra isə nisbət götürülən isim gəlir.

(١) مُحَمَّدٌ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَفْضَلُ النَّاسِ فِي الْعَالَمِ

(٢) يَاسِرٌ أَطْوَلُ طَالِبٍ فِي الْفَصْلِ

(٣) خَدِيجَةٌ أَصْغَرُ طَالِبَةٍ فِي الْمَدْرَسَةِ

(٤) هَذَا الْبَيْتُ أَجْمَلُ بَيْتٍ فِي الشَّارِعِ

(٥) شَارِعُنَا أَنْظَفُ شَارِعٍ فِي الْمَدِينَةِ

(٦) قَرْيَتُنَا أْبْعَدُ قَرْيَةٍ مِنَ الْمَدِينَةِ

Tapşırıq

I) Adi müqayisə və üstünlük dərəcəsinə 10 sifət yazın və əzbərləyin.

II) Aşağıda verilmiş cümlələri sifətin müqayisə dərəcəsinə istifadə edərək ərəb dilinə tərcümə edin:

- 1) Mənim çantam sənin çantandan daha böyükdür.
- 2) Qələmim sənin qələmindən daha ucuzdur
- 3) Sinfimiz sizin sinfinizdən daha çirklidir.
- 4) Bu otaq o otqdan daha genişdir.
- 5) Məktəbimiz sizin məktəbinizdən daha böyükdür
- 6) Evim sənin evindən məktəbə daha yaxındır

III) Aşağıda verilmiş cümlələri sifətin üstünlük dərəcəsinə istifadə edərək ərəb dilinə tərcümə edin.

- 1) Məscidimiz ölkəmizdə ən gözəl məsciddir.
- 2) Ərəb dili dillərin ən şərəflisidir.
- 3) Üzüm meyvələrin ən ləzzətlisidir.
- 4) Bu kişi qəsəbədə ən kasıb kişidir.
- 5) Allah Rəhimlilərin ən Rəhimlisidir.
- 6) Yasir zavodda ən səbirli işçidir.
- 7) Talha xəstəxanada ən yaxşı həkimdir.

Suallara cavab ver!

- 1) Sifətin neçə dərəcəsi var və hansılardır ?
- 2) Adi dərəcə dedikdə nə başa düşürsən ?
- 3) Sifətin müqayisə dərəcəsi dedikdə nə başa düşürsən ?
- 4) Sifətin üstünlük dərəcəsi dedikdə nə başa düşürsən ?
- 5) Müqayisə və üstünlük dərəcələrinin fərqi nədir ?

الكلمات الجديدة:

فَضْلٌ / نَاسٌ / عَالَمٌ / جَارٌ

34-CÜ DƏRS

مَنْ؟ Sual ədatının izafətin təyin edən tərəfi kimi işlənməsi

مَنْ Sual ədatı cümlədə hər hansı ümumi isimdən sonra gələrək o ismin kimə aid olduğunu soruşmaq, təyin etmək üçün istifadə olunur. Bu zaman izafət tərkibi formalaşır. Məsələn:

Bu kimin maşınıdır) / Bu kimin kitabıdır)
سَيَّارَةٌ مِّنْ هَذِهِ كِتَابٌ مِّنْ هَذَا
مُضَافٌ مَّضَافٍ إِلَيْهِ مُضَافٌ مَّضَافٍ إِلَيْهِ

Aşağıda keçən sual və cavablarda bu cür izafət tərkibini öyrənməyə çalışaq.

ابْنُ مَنْ هَذَا؟ هَذَا ابْنُ خَالِدٍ. أَبُو مَنْ هَذَا؟ هَذَا أَبُو يَاسِرٍ. خَالَ مَنْ ذَلِكَ؟ ذَلِكَ خَلُّ عَمَّارٍ. طِفْلٌ مِّنْ ذَلِكَ؟ ذَلِكَ طِفْلٌ عَبَّاسٍ. بِنْتُ مَنْ هَذِهِ؟ هَذِهِ بِنْتُ الْمُعَلِّمِ. أُمُّ مَنْ تِلْكَ؟ تِلْكَ أُمُّ الطَّالِبِ. ابْنَاءُ مَنْ هَؤُلَاءِ؟ هَؤُلَاءِ ابْنَاءُ الْمُهَنْدِسِ. بَنَاتُ مَنْ أُولَئِكَ؟ أُولَئِكَ بَنَاتُ الطَّبِيبِ. كِتَابٌ مِّنْ هَذَا؟ هَذَا كِتَابُ الطَّالِبَةِ. قَمِيصٌ مِّنْ ذَلِكَ؟ ذَلِكَ قَمِيصٌ جَدِّي. سَيَّارَةٌ مِّنْ هَذِهِ؟ هَذِهِ سَيَّارَةٌ عَمِّي. مِسْطَرَةٌ مِّنْ تِلْكَ؟ تِلْكَ مِسْطَرَةٌ الْمُعَلِّمَةِ.

Tapşırıq

1) Aşağıdakı cümlə tərkiblərində boş yerlərə münasib isimlər qoymaqla مَنْ؟ sual ədatı ilə izafət tərkibi quraraq cümlələri tamamla.

(۱).....مَنْ هَذَا؟	(۲).....مَنْ ذَلِكَ؟	(۳).....مَنْ هَؤُلَاءِ؟
(۴).....مَنْ أُولَئِكَ؟	(۵).....مَنْ هَذِهِ؟	(۶).....مَنْ تِلْكَ؟
(۷).....مَنْ هَؤُلَاءِ؟	(۸).....مَنْ أُولَئِكَ؟	

2) Aşağıda verilmiş cümlələrə? مَنْ sual ədatından istifadə edərək izafət tərkibli suallar quraşdır.

(أ)

١. هَذَا قَلَمُ الْمُعَلِّمِ . ٢. هذا ابن المدير . ٣. هذا حصان الفلاح .
٤. هذا بنت التاجر . ٥. هذا وَالِدُ الطالب . ٦. هذا عم المهندس .
٧. ذلك أَبُو محمدٍ . ٨. ذلك أَخُو هشامٍ . ٩. ذلك خال محمودٍ .
١٠. هؤلاء أخوة ياسر . ١١. هؤلاء أعمام المدير . ١٢. أولئك تلاميذ الشيخ .
١٣. أولئك زُمَلَاءُ بلالٍ .

(ب)

١. هذه مسطرة المعلمة . ٢. هَذِهِ بنت المديرية . ٣. هَذِهِ دجاجة الفلاحة .
٤. هذه مَكْتَبَةُ أُمِّي . ٥. هذه والدة الطالبة . ٦. هذه عمّة المهندسِ .
٧. تلك أُمُّ محمدٍ . ٨. تلك أُخْتُ هشامٍ . ٩. تلك خَالَتِ مُحَمَّدٍ .
١٠. هَؤُلَاءِ أَخَوَاتُ ياسرٍ . ١١. هَؤُلَاءِ عَمَّاتُ المَدِيرِ . ١٢. أولئك طالبات المعلمة .
١٣. أولئك زُمِيلَاتُ زينب .

الكلمات الجديدة:

تَلْمِيذٌ / جَدُّ

35-Cİ DƏRS

لِمَنْ؟ Sual əvəzliyinin cümlədə işlənməsi

لِمَنْ؟ kimindir? Kimə məxsusdur? mənasını verir və digər sual əvəzlilikləri kimi sual cümləsinin əvvəlində gəlir. İzafət formalı sual cümləsində işlənen؟مَنْ sual əvəzliyi ilə لِمَنْ sual əvəzliyinin fərqi ondadır ki، مَنْ sual əvəzliyi sahibi soruşulan isimlə birlikdə izafət formasında işlənir. Məsələn:

سَيَّارَةٌ مِنْ هَذِهِ / بَيْتٌ مِنْ هَذَا
Bu kimin maşınıdır? / Bu kimin evidir?

لِمَنْ؟ sual əvəzliyi isə sahibi soruşulan isimdən ayrı işlənir. Sahibi soruşulan isim isə işarə əvəzliyi ilə təyin söz birləşməsi təşkil edərək, mübtədə rolunu oynayır. Məsələn:

لِمَنْ هَذِهِ السَّيَّارَةُ؟ / لِمَنْ هَذَا الْبَيْتُ؟
Bu maşın kimindir? / Bu ev kimindir?

İndi isə müqayisəli misallarla bunları öyrənməyə çalışaq.

وَلَدٌ مِنْ هَذَا؟ / لِمَنْ هَذَا الْوَلَدُ؟
Bu kimin oğludur / Bu oğlan kimindir?
دُكَّانٌ مِنْ هَذَا؟ / لِمَنْ هَذَا الدُّكَّانُ؟
Bu kimin dükanıdır? / Bu dükan kimindir?

كِتَابٌ مِنْ هَذَا؟	لِمَنْ هَذَا الْكِتَابُ؟
قَمِيصٌ مِنْ هَذَا؟	لِمَنْ هَذَا الْقَمِيصُ؟
قَلَمٌ مِنْ هَذَا؟	لِمَنْ هَذَا الْقَلَمُ؟
حَمَارٌ مِنْ هَذَا؟	لِمَنْ هَذَا الْحَمَارُ؟
دِيكٌ مِنْ هَذَا؟	لِمَنْ هَذَا الدِّيكُ؟
نَاقَةٌ مِنْ هَذِهِ؟	لِمَنْ هَذِهِ النَّاقَةُ؟
بَطَّةٌ مِنْ هَذِهِ؟	لِمَنْ هَذِهِ الْبَطَّةُ؟
حَقِييبَةٌ مِنْ هَذِهِ؟	لِمَنْ هَذِهِ الْحَقِييبَةُ؟
سَيَّارَةٌ مِنْ هَذِهِ؟	لِمَنْ هَذِهِ السَّيَّارَةُ؟
دَرَّاجَةٌ مِنْ هَذِهِ؟	لِمَنْ هَذِهِ الدَّرَّاجَةُ؟

لِمَنْ؟ Sual əvəzliyi ilə qurulmuş sual cümlələrinə cavab verərkən soruşulan ismin önünə لِ ədatı qoşularaq cümlədə ismi xəbərin əmələ gəlməsinə yardımçı olur.

Yuxarıda keçən لِمَنْ sual əvəzliyi ilə qurulmuş sualların bəzilərinə cavab verməklə bunu göstərməyə çalışaq.

هَذَا الْكِتَابُ لِلطَّالِبِ	لِمَنْ هَذَا الْكِتَابُ؟
هذه السيَّارة للمدير	لمن هذه السيَّارة؟
ذلك الدَّرَّاجة للتاجر	لمن ذلك الدَّرَّاجة؟
تلك الدَّرَّاجة لِعَبَّاس	لمن تلك الدَّرَّاجة؟

Tapşırıq

Yuxarıda keçən sualları tərcümə et və onlara cavab yaz.

كَيْفَ Sual ədatı

Sual cümlələrində isimlərin və fellərin keyfiyyətini araşdırmaq üçün istifadə olunur. **Necə?** yaxud **Necədir?** mənasını verir.

كَيْفَ حَالُكَ؟ كَيْفَ حَالُ أَبِيكَ؟ كَيْفَ الدُّرُوسُ؟ كَيْفَ صِحَّتُكَ؟
كَيْفَ الْأُمُورُ؟ كَيْفَ أَحْوَالُ الْإِخْوَةِ؟ كَيْفَ أَصْبَحْتُمْ؟ كَيْفَ سَافَرْتَ؟
كَيْفَ رَجَعْتَ مِنَ السَّفَرِ؟ كَيْفَ وَصَلْتَ إِلَى مَكَّةَ؟ كَيْفَ تَنَاوَلْتَ الدَّوَاءَ؟

36-CI DƏRS

(الإِسْمُ الْمُؤْصُولُ) Nisbi əvəzlilər

Nisbi əvəzlilər özündən sonra gələn cümlə vasitəsi ilə müəyyənliyə dəlalət edən kəlimələrdir. Əsasən, cümlədə ümumi isimlə ifadə olunan mübtədani aydın şəkildə müəyyənləşdirmək üçün istifadə olunur. Nisbi əvəzlilərin cinsə və kəmiyyətə görə hallanması aşağıdakı cədvəldə göstərilir:

مُؤَنَّثٌ	مُذَكَّرٌ	
الَّتِي	الَّذِي	مُفْرَدٌ
الَّتَانِ	الَّذَانِ	مُتَنَّى
الَّلَاتِي	الَّذِينَ	جَمْعٌ

Cümlədə ümumi isimlə ifadə olunan mübtədadan sonra gələrsə dilimizə “**hansı ki**” mənasında tərcümə olunur. Məsələn:

القَلَمُ الَّذِي عَلَى الْمَكْتَبِ لِلطَّالِبِ الْجَدِيدِ
yeni tələbənindir partanın üzərindədir – hansı ki Qələm
 السَّيَّارَةُ الَّتِي أَمَامَ الْمَدْرَسِ لِلْمُدْرَسِ
müdüründür məktəbin qarşısındadır hansı ki Maşın

Çox zaman sual cümlələrində xəbəri araşdırmaq, müəyyənləşdirmək üçün istifadə olunur.

مِنِ الْوَالِدِ الَّذِي مَعَكَ يَا عَبَّاسُ؟ مَنِ الْفَتِيَّةِ الَّذِينَ خَرَجُوا الْآنَ مِنَ الْجَامِعَةِ؟
 مَنِ الْطِفْلَةُ الَّتِي فِي الْعُرْفَةِ؟ مَنِ الطَّالِبَاتُ الَّلَاتِي عِنْدَ الْمُدِيرَةِ؟

Əgər, cümlənin əvvəlində gələrək özündən əvvəlki cümləni izah edirsə onda dilimizə “o kəslər ki” mənasında tərcümə olunur.

هُوَ لِأَجْلِ الْمُجْتَهِدِينَ. الَّذِينَ يَكْتُبُونَ دُرُوسَهُمْ وَيَحْفَظُونَهَا. ذَلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ هَدَى
 لِلْمُتَّقِينَ. الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ. (سُورَةُ الْبَقَرَةِ ٢)
 وَمَا يُضِلُّ بِهِ إِلَّا الْفَاسِقِينَ. الَّذِينَ يَنْقُضُونَ عَهْدَ اللَّهِ

الكلمات الجديدة:

امَامَ / خَرَجَ (يَخْرُجُ) / كَتَبَ (يَكْتُبُ) / الْآنَ / عَلَى / مَعَ /
 دَرَسَ (يَدْرُسُ) / حَفِظَ (يَحْفَظُ) عِنْدَ

37-Cİ DƏRS

Fel

Fel isimlərin hal və hərəkətini bildiren nitq hissəsidir. Hal dedikdə, ismin hal və yaxud hər hansı bir vəziyyətdə olması, həmçinin bir haldan digər hala keçməsi nəzərdə tutulur.

Məsələn: Bəkir oturur. Kamil qəzəbləndi. Hava işıqlandı. Su soyudu və s.

Hərəkət isə bir ismin fiziki şəkildə hərəkət etməsi, yaxud, digər ismə fiziki təsir göstərməsidir.

Məsələn: Mahmud məktub yazdı. Həsən qaçdı. Hişam yoldaşını vurdu və s.

Fellər tərkibindəki hərflərin xüsusiyyətinə görə **mücərrəd (مُجَرَّدٌ)** və **məzid (مَزِيدٌ)** olaraq 2 qismə bölünür.

Mücərrəd fel yalnız əsil kök hərflərindən ibarət olub üzərinə heç bir hərf əlavə olunmayıdır.

Məzid fel isə əsil kök hərflərinin üzərinə bir, iki, yaxud, üç hərf əlavə olunandır.

Biz başlanğıc olaraq mücərrəd felləri öyrənəcəyik.

Fellər mücərrəd olaraq əsil kök hərfləri etibarlı ilə iki cür olur:

1) Üç kök hərflili ثَلَاثِيّ 2) Dörd kök hərflili رُبَاعِيّ

الفعل الثلاثي Üç kök hərflili fellər

Əsil kök hərfləri üç hərfdən ibarət olan fellər sülasi ثَلَاثِيّ adlanır.

Məsələn: كَتَبَ / سَمِعَ / كَبُرَ

Yuxarıda keçən fellərə diqqət etsək, görürük ki, onların hər biri üç hərfdən ibarətdir. Sülasi felləri asan yolla öyrənmək üçün bu fellərin birinci hərfini şərti olaraq ف hərfi ilə, ikinci hərfini ع hərfi ilə, üçüncü hərfini isə ل hərfi ilə əvəz edirik. Bu zaman görürük ki, **فعل** formulası alınır.

Yuxarıda keçən fellərin hərəkətlərini müvafiq olaraq **فعل** formulasına köçürsək, görürük ki, bu fellər üç şəkildə formalaşır:

كَبُرَ / سَمِعَ / كَتَبَ
فَعُلَ / فَعِلَ / فَعَلَ

Yuxarıdakı sxemdən görürük ki, فَعَلَ, فَعِلَ və فَعُلَ kimi üç müxtəlif formula alınır. İndi bu formulalara aid misallara nəzər salaq.

فَعَلَ

فَتَحَ / رَجَعَ / أَكَلَ / خَرَجَ / دَخَلَ / ذَهَبَ

قَرَأَ / جَلَسَ / غَسَلَ / خَلَقَ / نَزَلَ

فَعِلَ

حَفِظَ / شَرِبَ / سَمِعَ / رَحِمَ / عَمِلَ / لَيْسَ / فَرِحَ

فَعُلَ

كَبُرَ / قُرِبَ / صَغُرَ / بَعُدَ / كَمُلَ / حَسُنَ

Suallara cavab ver!

- 1) Fel nəyə deyilir?
- 2) Mucərrəd fel nəyə deyilir?
- 3) Məzid fel nəyə deyilir?
- 4) Sülası fellər nəyə deyilir?
- 5) Sülası fellər neçə şəkildə formalaşır və bunlar hansılardır?

38-Cİ DƏRS

Keçmiş zaman feli **الْفِعْلُ الْمَاضِيُّ**

Hal və hərəkətin baş vermə zamanına görə fellər, əsasən 2 cür olur:

1) Keçmiş zaman feli (**الْفِعْلُ الْمَاضِيُّ**)

2) İndiki-gələcək zaman feli (**الْفِعْلُ الْمَضَارِعُ**)

Keçmiş zaman feli hal və hərəkətin başa çatmış, tamamlanmış formasıdır.

Keçmiş zaman feli qeybdə olan şəxsin kişi və qadın cinsinin təkindən başqa bütün şəxslərdə müvafiq şəxs sonluqları qəbul edərək şəxsə, cinsə və kəmiyyətə görə hallanır. Bunu **ذَهَبَ**, **سَمِعَ** və **كَبُرْتُ** fellərinin misalında göstərmək olar:

مُؤَنَّثٌ			مُذَكَّرٌ		
جَمْعٌ	مُتْنِي	مُفْرَدٌ	جَمْعٌ	مُتْنِي	مُفْرَدٌ
ذَهَبْنَ Onlar getdilər	ذَهَبْنَا O ikisi getdi	ذَهَبْتُ O getdi	ذَهَبُوا Onlar getdilər	ذَهَبَا O ikisi getdi	ذَهَبَ O getdi
ذَهَبْتُنَّ Siz getdiniz	ذَهَبْتُمَا Siz ikiniz getdiniz	ذَهَبْتِ Sən getdin	ذَهَبْتُمْ Siz getdiniz	ذَهَبْتُمَا Siz ikiniz getdiniz	ذَهَبْتَ Sən getdin
ذَهَبْنَا Biz getdik		ذَهَبْتُ Mən getdim	ذَهَبْنَا Biz getdik		ذَهَبْتُ Mən getdim

سَمِعْنَا	سَمِعْتَا	سَمِعْتُ	سَمِعُوا	سَمِعَا	سَمِعَ
سَمِعْتُنَّ	سَمِعْتُمَا	سَمِعْتِ	سَمِعْتُمْ	سَمِعْتُمَا	سَمِعْتَ
سَمِعْنَا		سَمِعْتُ	سَمِعْنَا		سَمِعْتُ

كَبُرْنَا	كَبُرْتَا	كَبُرْتُ	كَبُرُوا	كَبُرَا	كَبُرَ
كَبُرْتُنَّ	كَبُرْتُمَا	كَبُرْتِ	كَبُرْتُمْ	كَبُرْتُمَا	كَبُرْتَ
كَبُرْنَا		كَبُرْتُ	كَبُرْنَا		كَبُرْتُ

Tapşırıq

- 1) Cədvəldə göstərilən feli tərcüməsi ilə birlikdə əzbər öyrənin.
- 2) Özünüzdən 3 fel seçin və dərstdə göstərildiyi kimi şəxsə, cinsə və kəmiyyətə görə hallandıraraq, yazıb şifahi şəkildə tərcümə edin.

Suallara cavab ver!

- 1) *Hal və hərəkətin baş vermə zamanına görə fellər neçə cür olur?*
- 2) *Keçmiş zaman feli nəyə deyilir?*
- 3) *Keçmiş zaman feli necə adlanır?*
- 4) *Keçmiş zaman feli hansı xüsusiyyətlərinə görə hallanır?*

39-CU DƏRS

Keçmiş zaman felinin inkar forması

Keçən dərsimizdəki fellərə baxsaq, görürük ki, o fellərin hər birində hal və hərəkətin baş verdiyi təsdiqlənir. Ona görə də bu cür fellər təsdiq fel adlanır. Keçmiş zamanda hal və hərəkətin baş vermədiyini bildirmək üçün, yəni keçmiş zaman felinin inkar formasını düzəltmək üçün təsdiq formasında olan felin qarşısına ما inkar ədatı qoşulur. Məsələn:

كَتَبَ – مَا كَتَبَ / فَهِمَ – مَا فَهِمَ / رَجَعَ – مَا رَجَعَ
yazmadı / anlamadı / qayıtmadı

Tapşırıq

1) Aşağıdakı cümlələri yazın və tərcümə edin, inkar fellərin altından xətt çəkin.

الطَّالِبُ مَا فَهَمَ الدَّرْسَ. عَبَّاسٌ مَا شَرِبَ الْقَهْوَةَ. اسَامَةُ مَا قَرَأَ الْقُرْآنَ.
فَاطِمَةُ مَا ذَهَبَتْ إِلَى الْمَدْرَسَةِ. الطُّلَّابُ مَا ذَهَبُوا إِلَى الْمَلْعَبِ.
أَنْتَ مَا جَلَسْتَ عِنْدَ الْمُدِيرِ. الْمُدْرِسَاتُ مَا رَجَعْنَ مِنَ الْمَدْرَسَةِ.
أَنْتِ مَا أَكَلْتِ الطَّعَامَ. لِمَاذَا مَا كَتَبْتَ الدَّرْسَ؟ لِمَاذَا مَا قَرَأْتِ الْقُرْآنَ؟
لِمَاذَا مَا ذَهَبْتَ إِلَى الْمَدْرَسَةِ؟ لِمَاذَا مَا كَتَبْتِ دُرُوسَكُنَّ؟

2) Üç feli şəxsə, cinsə və kəmiyyətə görə inkar formasında hallandır.

3) Mətni tərcümə edin və əzbərləyin.

ذَهَبَ أَبِي إِلَى مَكَّةَ. الْيَوْمَ هُوَ رَجَعَ مِنَ السَّفَرِ. اشْتَرَى أَبِي مِنْ مَكَّةَ هَدَايَا كَثِيرَةً.
هَذِهِ أَشْيَاءُ الَّتِي أَتَى بِهَا أَبِي مِنْ مَكَّةَ هَذِهِ عَشْرَةُ لُثْرَاتٍ بِمَاءٍ زَمْزَمَ.
أَنَا شَرِبْتُ كُوبًا مِنْ مَاءِ زَمْزَمَ. أَخِي أَيْضًا شَرِبَ كُوبًا وَأُمِّي شَرِبَتْ كُوبًا.
نَحْنُ كُلُّنَا شَرِبْنَا مَاءَ زَمْزَمَ. وَ هَذَا تَمْرٌ لَذِيذٌ مَكِّيٌّ. أَنَا أَكَلْتُ التَّمْرَ وَأَخِي أَكَلَ
التَّمْرَ. وَأُمِّي أَكَلَتْ التَّمْرَ. اشْتَرَى أَبِي ثَوْبًا لِي وَ لِأَخِي وَ لِأَخْتِي. لَبِثْتُ أَخِي
ثَوْبَهُ وَ أَنَا لَبِثْتُ ثَوْبِي وَ أَخْتِي لَبِثْتُ ثَوْبَهَا. نَحْنُ شَكَرْنَا لِأَبِي وَ قُلْنَا لَهُ:
جَزَاكَ اللَّهُ خَيْرًا يَا أَبَانَا!

4) Suallara mətnə uyğun cavab verin.

إِلَى أَيْنَ ذَهَبَ الْأَبُ؟
مَتَى رَجَعَ هُوَ مِنَ السَّفَرِ؟
مَاذَا اشْتَرَى الْأَبُ مِنْ مَكَّةَ؟
مَاذَا يَقُولُ الْأَبْنَاؤُا لِأَبِيهِمْ؟

40-CI DƏRS

لَيْسَ inkar kəlməsi

لَيْسَ əslində camid fellər qrupuna, yəni felin ancaq müəyyən zaman yaxud, formasına aid olan bir feldir. لَيْسَ–nin aşağıdakı xüsusiyyətləri vardır:

- 1) Yalnız keçmiş zaman formasında işlənir və indiki-gələcək zaman mənasını verir.
- 2) Dilimizə deyil, deyilsən yaxud deyiləm və s. kimi tərcümə olunur.
- 3) İsmi cümlədə mübtədanın xəbərini inkar etməklə köməkçi vasitə rolunu oynayır.
- 4) Mübtəda ilə şəxsə, cinsə və kəmiyyətə görə uzlaşır.
- 5) Mübtəda ilə inkar olunan xəbər ب ədatını qəbul edir.

لَيْسَ بِطَالِبٍ / لَسْتُ بِطَالِبٍ / لَسْتُ بِطَالِبٍ
taləbə deyil / *taləbə deyilsən* / *taləbə deyiləm*

6) لَيْسَ ilə inkar olunan xəbər ب ədatı qəbul etməzsə ancaq təsirlik halında olur.

لَيْسَ طَالِبًا / لَسْتُ طَالِبًا / لَسْتُ طَالِبًا
taləbə deyil / *taləbə deyilsən* / *taləbə deyiləm*

مُؤَنَّثٌ			مُذَكَّرٌ		
جَمْعٌ	مُنْتَنِي	مُفْرَدٌ	جَمْعٌ	مُنْتَنِي	مُفْرَدٌ
لَسْنَ Onlar deyillər	لَيْسَتَا O ikisi deyil	لَيْسَتْ O deyil	لَيْسُوا Onlar deyillər	لَيْسَا O ikisi deyil	لَيْسَ deyil
لَسْتُنَّ Sizlər deyilsiniz	لَسْتُمَا Siz ikiniz deyilsiniz	لَسْتَ Sən deyilsən	لَسْتُمْ Sizlər deyilsiniz	لَسْتُمَا Siz ikiniz deyilsiniz	لَسْتَ Sən deyilsən
لَسْنَا Biz deyilik		لَسْتُ Mən deyiləm	لَسْنَا Biz deyilik		لَسْتُ Mən deyiləm

هو لَيْسَ بِمَرِيضٍ. هُمَا لَيْسَا بِجَاهِلِينَ. هُم لَيْسُوا بِمُعَلِّمِينَ.
 هِيَ لَيْسَتْ بِطَبِيبَةٍ. هُمَا لَيْسَتَا بِكَاذِبَتَيْنِ.
 هُنَّ لَسْنَ مُهَنْدِسَاتٍ. أَنْتَ لَسْتَ بِكَاذِبٍ. أَنْتُمَا لَسْتُمَا بِكَبِيرَيْنِ.
 أَنْتُمْ لَسْتُمْ بِشِيُوخٍ. أَنْتِ لَسْتِ بِمُجْتَهِدَةٍ. أَنْتُمَا لَسْتُمَا بِضَعِيفَتَيْنِ.
 أَنْتَنْ لَسْتَنْ بِمُتَكَبِّرَاتٍ أَنَا لَسْتُ بِقَوِيٍّ. نَهْنُ لَسْنَا بِكِبَارٍ.
 أَنَا لَسْتُ بِفَقِيرَةٍ نَهْنُ لَسْنَا بِصَغِيرَاتٍ. مُحَمَّدٌ لَيْسَ بِغَيٍّ.
 الْمُؤْمِنُونَ لَيْسُوا بِمُتَكَبِّرِينَ. خَدِجَةُ لَيْسَتْ بِكَسَلِيٍّ. الْمُؤْمِنَاتُ لَسْنَ بِجَاهِلَاتٍ.
 يَاسِرٌ وَ مُحَمَّدٌ لَيْسَا بِمُجْتَهِدِينَ. فَاطِمَةُ وَ سَعَادُ لَيْسَتَا بِطَبِيبَتَيْنِ.
 عَلِيٌّ وَ هِشَامٌ وَ زَيْدٌ لَيْسُوا بِفَلَاحِينَ. زَيْنَبُ وَ مَرِيْمٌ وَ صَفِيَّةُ لَسْنَ بِمُمَرِّضَاتٍ
 هُوَ لَيْسَ تَاجِرًا. أَنْتَ لَسْتَ طَوِيلًا. أَنَا لَسْتُ مُعَلِّمًا. هُمْ لَيْسُوا مُهَنْدِسِينَ.
 أَنْتُمْ لَسْتُمْ صِغَارًا. نَحْنُ لَسْنَا جُدَدًا. خَالِدٌ لَيْسَ صَبِيًّا. حَامِدٌ لَيْسَ تَاجِرًا.
 عَبَّاسٌ وَ سَعِيدٌ لَيْسَا لِأَعْيُنٍ. عَمَّارٌ وَ عِيسَى وَ هَاشِمٌ لَيْسُوا مُجْتَهِدِينَ.
 هِيَ لَيْسَتْ طَوِيلَةً. أَنْتِ لَسْتِ بَعِيدَةً. هُنَّ لَسْنَ قَصِيرَاتٍ. أَمِنَةُ لَيْسَتْ مُمَرِّضَةً.
 رُقِيَّةُ وَ زَيْنَبُ وَ سَعَادُ لَسْنَ مُهَنْدِسَاتٍ.

Tapşırıq

- 1) لَيْسَ –nin hallamasını cədvəldə göstərildiyi kimi tərcüməsi ilə birlikdə əzbərləyin.
- 2) Yuxarıda keçən cümlələri yazın və tərcümə edin.

Suallara cavab ver!

- 1) لَيْسَ hansı zaman formasında işlənir?
- 2) لَيْسَ –nin ismi cümlədə rolu nədən ibarətdir?
- 3) لَيْسَ cümlədə mübtəda ilə nəyə görə uzlaşır?
- 4) لَيْسَ ilə inkar olunan xəbər hansı ədatı qəbul edir?
- 5) لَيْسَ –nin inkar etdiyi isim daha hansı halda ola bilər?

41-Cİ DƏRS

İndiki-gələcək zaman feli **الْفِعْلُ الْمُضَارِعُ**

الفعل المضارع Mudari feli hal və hərəkətin hal-hazırda, yaxud bir az sonra baş verəcəyini bildirir. Mudari feli keçmiş zaman felinin önünə mudari hərfləri artırmaqla düzəlir.

Mudari hərfləri bunlardır: **أ ن ت ي**

Sülasi fellərin məlum formasında mudari hərfləri fəthəli olur. Mudari feli şəxsə, cinsə və kəmiyyətə görə hallanır və müəyyən şəxslərdə şəxs sonluqları qəbul edir.

مُؤَنَّثٌ			مُذَكَّرٌ		
جَمْعٌ	مُثَنَّى	مُفْرَدٌ	جَمْعٌ	مُثَنَّى	مُفْرَدٌ
يَذْهَبْنَ Onlar gedirlər-gedərlər	تَذْهَبَانِ O ikisi gedir-gedərlər	تَذْهَبُ O gedir-gedər	يَذْهَبُونَ Onlar gedirlər-gedərlər	يَذْهَبَانِ O ikisi gedir-gedər	يَذْهَبُ O gedir-gedər
تَذْهَبْنَ Siz gedirsiniz-gedərsiniz	تَذْهَبَانِ Siz ikiniz gedirsiniz-gedərsiniz	تَذْهَبِينَ Sən gedirsən-gedərsən	تَذْهَبُونَ Siz gedirsiniz-gedərsiniz	تَذْهَبَانِ Siz ikiniz gedirsiniz-gedərsiniz	تَذْهَبُ Sən gedirsən-gedərsən
نَذْهَبُ Biz gedirik		أَذْهَبُ Mən gedirəm	نَذْهَبُ Biz gedirik		أَذْهَبُ Mən gedirəm

Tapşırıq

- 1) Yuxarıda göstərilən cədvəli tərcüməsi ilə birlikdə əzbərləyin.
- 2) Aşağıdakı felləri cədvəldə göstərildiyi kimi yazın və əzbərləyin:

يَفْتَحُ / يَفْهَمُ / يَرْجِعُ / يَكْمُلُ / يَكْتُبُ

Suallara cavab ver!

- 1) Mudari fel nəyə deyilir?
- 2) Mudari feli necə düzəlir?
- 3) Mudari hərfləri hansılardır ?
- 4) Sülasi fellərin məlum formasında mudari hərfləri hansı hərəkəni qəbul edir?

42-Cİ DƏRS

Üç kök hərflə (ثَلَاثِيٌّ مُجَرَّدٌ) fellərdə mudari felinin vəzinləri

Biz keçən dərslərimizdə öyrəndik ki, keçmiş zaman feli üç formada olur.

فَعَلٌ (فَهْمٌ) / فَعَلٌ (حَسَنٌ) / فَعَلٌ (كَتَبٌ)

Bu üç formada olan keçmiş zaman feli mudari formasına keçərkən 6 müxtəlif forma alınır. Əvvəlcə فَعَلٌ formulasında olan keçmiş zaman fellərinə baxaq. Görəcəyik ki, فَعَلٌ vəznində olan keçmiş zaman felləri mudari felinə keçərkən 3 müxtəlif formada olurlar. Bunu misallarda göstərməyə çalışaq.

فَتَّحَ - يَفْتَحُ / جَمَعَ - يَجْمَعُ / ذَهَبَ - يَذْهَبُ
قَرَأَ - يَقْرَأُ / سَأَلَ - يَسْأَلُ / رَحَلَ - يَرْحَلُ

Bu misallarda görürük ki, hər iki zamanda orta kök hərfinin hərəkəsi fəthəlidir. Onda biz bu felləri فَعَلٌ يَفْعَلُ misalı kimi göstərə bilərik.

Gəlin başqa misallara baxaq.

رَجَعَ - يَرْجِعُ / جَلَسَ - يَجْلِسُ / ضَرَبَ - يَضْرِبُ / شَتَمَ - يَشْتِمُ
عَطَسَ - يَعْطِسُ / نَزَلَ - يَنْزِلُ

Bu misallarda görürük ki, onlar hamısı فَعَلٌ - يَفْعَلُ vəznindədir. Yəni, mudari fellərdə orta kök hərfi kəsərəlidir.

Bir daha başqa misallara baxaq.

كَتَبَ - يَكْتُبُ / اخَذَ - يَأْخُذُ / خَرَجَ - يَخْرُجُ / دَخَلَ - يَدْخُلُ
نَظَرَ - يَنْظُرُ / تَرَكَ - يَتْرُكُ

Bu misallarda da görürük ki, mudari fellərin orta kök hərfləri damməlidir. Onda bu cür felləri də فَعَلٌ - يَفْعَلُ misalında göstərə bilərik.

Yuxarıdakı misallardan gördük ki, keçmiş zamanı فَعَلٌ vəzni (forması) üzrə olan fellərin mudarisi (indiki-gələcək zamanı) üç forma üzrə olur:

فَعَلٌ يَفْعَلُ

فَعَلٌ يَفْعَلُ

فَعَلٌ يَفْعَلُ

Felin hansı formada olması lüğət kitablarından əzbərlənərək öyrənilir. Lüğətdə keçmiş zaman feli verilir və onun qarşısında mudaridəki orta kök hərfinin hərəkəsi göstərilir. Məsələn:

(-) نَظَرَ / (-) جَلَسَ / (-) فَتَحَ

İndi də keçmiş zamanı فَعَلَ vəznini üzrə olan fellərin indiki-gələcək zaman formalarına baxaq. Keçmiş zamanı فَعَلَ vəznini üzrə olan fellərin böyük əksəriyyətinin indiki-gələcək zamanı يَفْعَلُ vəznini üzrə olur.

فَهُمْ – يَفْهَمُ / حَمِدَ – يَحْمَدُ / لَبِثَ – يَلْبِثُ / فَرِحَ – يَفْرَحُ

يَفْعَلُ - فَعَلَ misalı isə, çox azdır.

وَرِثَ – يَرِثُ

Keçmiş zamanı فَعَلَ vəznini üzrə olan fellərin hamısı indiki-gələcək zamanda يَفْعَلُ vəznini üzrə olur:

صَغُرَ – يَصْغُرُ / كَبُرَ – يَكْبُرُ / كَمَلَ – يَكْمُلُ

قَرُبَ – يَقْرُبُ / بَعَدَ – يَبْعُدُ

Tapşırıq

Sülasi mücərrəd fellərin vəzinlərini, misallarla birlikdə əzbər öyrənin.

43-CÜ DƏRS

Mudari felinin inkar forması (نَفَى)

Əgər, indiki-gələcək zamanda hal və hərəkətin baş vermədiyini bildirmək istəsək, yəni, mudari felin inkarını bildirmək istəsək, bu zaman onun qarşısına لا inkar ədatı əlavə etməliyik:

لا يَكْتُبُ / لا يَنْظُرُ / لا يَفْهَمُ / لا يَقْرُبُ
yazmayır / baxmayır / anlamayır / yaxınlaşmayır

لا inkar ədatı qoşulduqda mudari felin tərkibində heç bir dəyişiklik baş vermir, sadəcə, fel mənaca inkar formasına düşür. كَتَبَ felini inkar formasında hallandıraq:

لا يَكْتُبُ / لا يَكْتُبَانِ / لا يَكْتُبُونَ / لا تَكْتُبُ / لا تَكْتُبَانِ / لا يَكْتُبْنَ / لا تَكْتُبْنَ
لا تَكْتُبَانِ / لا تَكْتُبْنَ / لا تَكْتُبْنَ / لا تَكْتُبْنَ / لا تَكْتُبْنَ / لا تَكْتُبْنَ

Tapşırıq

مُحَمَّدٌ لَا يَشْرَبُ الْمَاءَ وَلَا يَأْكُلُ الْخُبْزَ قَاءِمًا. لِمَاذَا لَا تَقْرَأُ دَرَسَكَ يَا أَحْمَدُ؟
أَلَا تَكْتُبِينَ الْوَأَجِبَاتِ يَا مَرِيْمَ؟ أَلَا يَرْجِعَنَّ الْبَنَاتُ مِنَ الْمَدْرَسَةِ يَا سَلْمَى؟
الطَّلَابُ الْكِبَارُ لَا يَلْعَبُونَ كَرَةَ الْيَوْمِ. أَنَا لَا أَحِبُّ الْقَحْوَةَ.
أَنْتَ لَا تَحْضُرُ الدَّرْسَ فِي وَقْتِهِ يَا أُسَامَةَ. الطَّلَابُ الْمُجْتَهِدُونَ لَا يَلْعَبُونَ الْعَبَّ كَثِيرًا.
لِمَاذَا لَا تَأْكُلْنَ طَعَامَكُنَّ يَا بَنَاتُ؟ هُمَ لَا يَجْلِسُونَ مَعَ الْفَسَقَةِ يُوْسُفَ وَ عَبْدُ اللَّهِ لَا يَتْرُكَنَّ
الصَّلَاةَ. مَرَوَانَ لَا يَرْكَبُ الْحَصَانَ. الطَّلَابُ الْمُؤَدَّبُونَ لَا يَشْتَمُونَ أَصْدِقَاءَهُمْ.

1) Yuxarıda keçən cümlələri yazın və tərcümə edin. Cümlələrdə keçən felin nəfy formalarını çıxardın və onları madi və mudari formaları ilə birlikdə hər cümlənin axırında yazın. Məsələn: شَرِبَ / يَشْرَبُ / لَا يَشْرَبُ

2) Aşağıda keçən cümlələrdəki boş yerləri münasib inkar felləri qoyaraq doldurun.

لماذا واجباتك يا فاطمة؟
الطلاب الكسالى ذرؤسهم داءمًا
أبناء ياسرٍ كرة القدم اليوم
التاجر المؤمن دكأنه في وقت الصلوات
لماذا ذرؤسكن يا بنات
نحن من الفصل قبل المعلم
أصدقاء هشام إلى المكتبة بعد الظهر

44-CÜ DƏRS

Felin əmr forması

Felin əmr forması hal və hərəkətin baş verməsini tələb edən bir formadır. Əmr forması mudari felin muxatab şəxsindən düzəlir. Belə ki, muxatab şəxsində olan felin mudari hərfini atırıq onun yerinə əmr formasının əlaməti olan həmzəni (l) qoyuruq. Qadın cinsinin cəmindən başqa fellərin sonundakı ن-ları atırıq və fellərin sonunu sakin edirik. Aşağıdakı misalda əmr formasının düzəlməsinə diqqət edin.

تَكْتُبَنَّ	تَكْتُبَانِ	تَكْتُبِينَ	تَكْتُبُونَ	تَكْتُبَانِ	تَكْتُبُ
(siz) yazırsınız	(ikiniz) yazırsınız (q)	yazırsan (q)	(siz) yazırsınız	(ikiniz) yazırsınız	yazırsan
اَكْتُبَنَّ	اَكْتُبَانِ	اَكْتُبِينَ	اَكْتُبُوا	اَكْتُبَانِ	اَكْتُبُ
(siz) yazın (q)	(ikiniz) yazın (q)	(sən) yaz (q)	(siz) yazın	(ikiniz) yazın	(sən) yaz

Əmr formasının həmzəsinin hərəkəsi isə belə təyin olunur. Əgər mudaridə orta kök hərfinin hərəkəsi dammədirsə, həmzənin hərəkəsi dammə olacaq. Əgər mudaridə orta kök hərfinin hərəkəsi fəthə, yaxud kəsredirsə, onda həmzənin hərəkəsi kəsre olacaq. Əmr formasının bu hallarını aşağıdakı misallarda göstərək:

اَفْعَلْ-ə aid misallar

اِقْرَأْ / اِجْمَعْ / اِفْتَحْ / اِذْهَبْ / اِعْلَمْ / اِفْهَمْ / اِسْمَعْ / اِشْرَبْ

اَلْبَسْ / اِضْحَكْ / اَلْعَبْ / اِسْئَلْ

اَفْعِلْ-ə aid misalar

اِرْجِعْ / اِجْلِسْ / اِضْرِبْ / اِنطِقْ / اِعطِسْ / اِحْمِلْ / اِنزِلْ / اِخْدِمْ

اَفْعُلْ-ə aid misallar

اَكْتُبْ / اِسْكُنْ / اَسْكُتْ / اُخْرِجْ / اُدْخُلْ / اُنظُرْ / اُتْرِكْ / اُبْعُدْ / اُقْرِبْ / اُكْمَلْ

Tapşırıq

1) Yuxarıda əmr formasında keçən felləri verilmiş misallardakı kimi madi və mudarilərinə uyğun şəkildə yazın.

قَرَأَ يَقْرَأُ اِقْرَأُ
رَجَعَ يَرْجِعُ اِرْجِعْ
كَتَبَ يَكْتُبُ اُكْتُبْ

2) Aşağıdakı felləri misalda göstərildiyi kimi cinsə və kəmiyyətə görə hallandıraraq yazın.

اِفْتَحْ اِفْتَحَا اِفْتَحُوا - اِفْتَحِي اِفْتَحَا اِفْتَحْنَ
كَتَبَ، ذَهَبَ، رَجَعَ، لَبِثَ، كَمُلَ

Suallara cavab yazın!

- 1) Felin əmr forması nəyə deyilir?
- 2) Əmr forması felin hansı şəxsindən düzəlir?
- 3) Əmr forması necə düzəlir?
4. Əmr formasının əlaməti olan həmzənin hərəkəsi necə təyin olunur?

45-Cİ DƏRS

Fellərin qadağan (نَهَى) forması

Əvvəlki dərstdə öyrəndik ki, əmr felində hal və hərəkətin baş verməsi tələb olunur.

Felin nəhy formasında isə hal və hərəkətin baş verməməsi tələb olunur. Felin nəhy forması da muxatab şəxsindən düzəlidir. Bu zaman felin sonu eyni ilə əmr formasında dəyişdiyi kimi dəyişir, əvvəlində isə dəyişiklik baş vermir. Yəni mudari hərfi düşmür lakin mudari hərfindən əvvəl, لا nəhy ədatı artırılır.

تَذْهَبُ / تَذْهَبَانِ / تَذْهَبُونَ / تَذْهَبِينَ / تَذْهَبَانِ / تَذْهَبْنَ
لا تَذْهَبُ / لا تَذْهَبَانِ / لا تَذْهَبُوا / لا تَذْهَبِينَ / لا تَذْهَبَانِ / لا تَذْهَبْنَ
(siz) (ikiniz) getmə (q) (siz) (ikiniz) getmə
getməyin (q) getməyin (q) getməyin getməyin getmə

Bunu müxtəlif misallarda göstərək:

لا تَفْعَلْ

لا تَقْرَأْ / لا تَجْمَعُ / لا تَفْتَحُ / لا تَذْهَبُ / لا تَعْلَمُ / لا تَفْهَمُ / لا تَسْمَعُ
لا تَشْرَبُ / لا تَلْبَسُ / لا تَضْحَكُ / لا تَلْعَبُ / لا تَسْعَلُ

لا تَفْعَلْ

لا تَرْجِعْ / لا تَجْلِسْ / لا تَضْرِبْ / لا تَنْطِقْ / لا تَعْطِسْ
لا تَحْمِلْ / لا تَنْزِلْ / لا تَخْدِمْ

لا تَفْعَلْ

لا تَكْتُبْ / لا تَسْكُنْ / لا تَسْكُتْ / لا تَخْرُجْ / لا تَدْخُلْ
لا تَنْظُرْ / لا تَتْرُكْ / لا تَعْبُدْ / لا تَقْرُبْ / لا تَكْمُلْ

إِقْرَأِ الْقُرْآنَ وَ لَا تَقْرَأِ الْمَجَلَّاتِ . يَا أَمِنَةُ إِقْرِي دُرُوسَكَ . يَا مَرِيْمُ لَا تَقْرِي
الصُّحُفَ فِي وَفْتِ الدَّرْسِ ! يَا أَوْلَادُ إِقْرُوا الْأَحَادِيثَ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ
سَلَّمَ وَاحْفَظُوا . يَا بُنَيَّ لَا تَفْتَحِ الْبَابَ بِلَا إِذْنِ . إِعْلَمْ أَنَّكَ مُسْلِمٌ . يَا أَيُّهَا النَّاسُ
لَا تَسْمَعُوا كَلَامَ السُّوءِ . يَا وَالدُّ إِشْرَبِ الْمَاءَ وَالْقَهْوَةَ وَلَا تَشْرَبِ الْأَشْرِبَةَ
الْمُحَرَّمَاتِ . يَا رَجُلُ لَا تَلْبَسِ الثُّوبَ مِنَ الْحَرِيرِ . يَا بُنَيَّ لَا تَضْحَكِي كَثِيرًا .
يَا أَبْنَائِي لَا تَلْعَبُوا فِي الشَّارِعِ . يَا بُنَيَّ اجْلِسْ دَائِمًا مَعَ طُلَّابِ الْعِلْمِ .
لَا تَجْلِسْ مَعَ الْجُهَلَاءِ . يَا خَدِجَةُ لَا تَضْرِبِي أَوْلَادَكَ كَثِيرًا . يَا عَدْنَانُ لَا
تَضْرِبِ صَدِيقَكَ . يَا رَجُلُ اضْرِبِ الْحَيَّةَ بِالْحَجَرِ . يَا أَيُّهَا الْأَوْلَادُ ارْجِعُوا
إِلَى بُيُوتِكُمْ بَعْدَ الدَّرْسِ . يَا عَبَّاسُ اكْتُبْ عَلَيَّ دَفْتَرَكَ وَ لَا تَكْتُبْ عَلَيَّ
الْمَكْتُبِ . يَا أَوْلَادُ اخْرُجُوا مِنَ الْفَصْلِ بِالْهُدُوءِ . يَا بُنَيَّ لَا تَخْرُجْ مِنَ الْبَيْتِ
فِي الْحَرِّ . يَا بَنَاتُ لَا تَتْرُكْنَ الصَّلَاةَ . يَا عَدْنَانُ اتْرُكِ السَّبَابَ وَالْغَضَبَ .

Yuxarıda keçən cümlələri tərcümə et. Fellərin əmr yaxud nəhy formasında olduğunu və hansı şəxsdə olduğunu qeyd et.

Suallara cavab ver!

- 1) Felin nəhy forması nəyi tələb edir?
- 2) Felin nəhy forması hansı şəxsdən düzəlir?
- 3) Felin nəhy forması necə düzəlir?

46-CI DƏRS

Fellərin məsdər forması

Məsdər fellərin hər hansı zamana, yaxud, şəxsə aid olmayan, hal və hərəkətin xüsusi dondurulmuş formasını ifadə edən bir növidir.

Ərəb dilində məsdərlərin bir çoxu isimləşmiş və **nə?** sualına cavab verirlər.

Məsələn:

دُخُولٌ - giriş, خُرُوجٌ - çıxış, ذَهَابٌ - gediş, ضِحْكٌ - güliş

Əslində məsdərlər **nə etmək?** sualına cavab verir və feli mənaları ifadə edir.

Məsələn:

أَكَلٌ - yemək, لَعِبٌ - oynamaq, كِتَابَةٌ - yazmaq, قِرَاءَةٌ - oxumaq

Məsdərlər isimlərə aid olan bəzi xüsusiyyətləri özlərində daşımaqdadırlar.

Cümlədə ال-li olaraq mübtəda yerində işlənilir. Məsələn:

الْقِرَاءَةُ نَافِعَةٌ. التَّوْبَةُ مِنَ الذَّنْبِ وَاجِبٌ. النُّزُولُ مِنَ الْجَبَلِ سَهْلٌ.
الْقِنَاعَةُ سُنَّةٌ. الْإِصْرَافُ حَرَامٌ. النَّظَرُ إِلَى بَيْوتِ النَّاسِ مِنَ النَّافِذَاتِ
الْمَفْتُوحَةِ ذَنْبٌ. الْعِلْمُ فَرِيضَةٌ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ.

İzafətin təyin olunan tərəfi (مُضَافٌ) yerində işlənilir. Məsələn:

سَبَابُ الْمُسْلِمِ فَسْقٌ. نَزُولُ الْقُرْآنِ نِعْمَةٌ مِنْ نِعَمِ اللَّهِ. فَتْحُ بَابِ الْمَسْجِدِ وَظِيْفَةٌ
الْمَوْذِنِ. أَكْلُ الطَّعَامِ مِنَ الْحَلَالِ لَازِمٌ لِكُلِّ إِنْسَانٍ. عِزَّةُ الْإِنْسَانِ فِي طَاعَةِ اللَّهِ.
سَلَامَةُ الْإِنْسَانِ فِي حِفْظِ لِسَانِهِ. أَخْذُ مَالِ الْغَيْرِ بِلا إِذْنِهِ سَرِقَةٌ.

Məsdərlər izafətin təyin olunan tərəfi (مُضَافٌ) olaraq bitişən əvəzliliklərlə birlikdə də işlənilir. Məsələn:

سكونكم في هذا البيتِ خير لكم
ذهابكم اليومَ إلى زيارة عمّكم واجب لكم
رجوعنا من مكة غداً بعد الظهر.
جلوسك عند المريضة هنا ممنوع
خروجك من المدرسة في الساعة السادسة

Tapşırıq

1) Aşağıda verilmiş məsdərlərin hər birini cümlədə işlədin.

الْكَتَابَةُ / الدخولُ / قِيَامٌ / حفظُ / الشربُ / تركُ / كَمَالٌ / الشَّتْمُ / النُّزُولُ

2) Aşağıda gələn cümlələrdəki boş yerləri mötərizədə verilmiş məsdərlərdən münasib olanını qoymqla doldurun.

- 1 القرآن الكريم عبادة (خِدْمَةٌ)
- 2 الواجبات وظيفية الطلاب (ترك)
3. إجتهد الاولاد لوالديهم (الضحك)
- 4 الطعام بيد اليم تني سنة (قراءة)
- 5 المعاصي يجلب الايمان (أكل)
- 6 بين الناس بصوت عالٍ عيب (كتابة)
- 7 المحتاج إليه حسنة (فرح)

فُرُوضُ الْوُضُوءِ سِتَّةٌ

1. غَسَلُ الْوَجْهِ مِنْهُ الْمَضْمُضَةُ وَالْإِسْتِنْشَاقُ
2. غَسْلُ الْيَدَيْنِ إِلَى الْمِرْفَقَيْنِ
3. مَسْحُ الرَّأْسِ مِنْهُ الْأُذْنَانِ
4. غَسْلُ الرَّجْلَيْنِ مَعَ الْكَعْبَيْنِ
5. تَرْتِيبٌ
6. الْمَوَالَاةُ

Suallara cavab ver!

- 1) Felin məsədər formasını necə izah edərsən?
- 2) Məsdərlər hansı suallara cavab verir?
- 3) Məsdərlər isimlərin hansı xüsusiyyətini özündə daşımaqdadır?

47-Cİ DƏRS

Feli cümlə

Feli cümlə xəbəri fel vasitəsi ilə ifadə olunan cümlədir. Feli cümlədə fel bir qayda olaraq cümlənin önündə gəlir. Feli cümlənin əsas üzvləri aşağıdakılardır:

1. Cümlənin önündə gələn-fel (فَعْلٌ)

2. Feli icra edən-fail (فَاعِلٌ)

3. Üzərində iş icra olunan-məfuulun bih (مَفْعُولٌ بِهِ)

Keçən dərslərimizdə fellər haqqında bəzi bilgilər öyrəndik. İndi isə feli cümlənin əsas üzvləri olan fail və məfuulun bih-i öyrənək:

الْفَاعِلُ وَ الْمَفْعُولُ بِهِ

Fail feli cümlədə feldən sonra gələrək o felin icraçısına dəlalət edir və həmişə adlıq halında olur. Faillər isimlərlə və adlıq hal damirləri ilə (fellərin şəxs sonluqları) ifadə olunurlar.

Məfuulun bihi, failin felinin icrası üzərinə düşənə deyilir və həmişə təsirlik halında olur.

قَرَأَ مُحَمَّدٌ الدَّرْسَ. أَكَلَ عَبَّاسُ الطَّعَامَ. قَتَلَ أُسَامَةُ الْحَيَّةَ. غَسَلَتْ خَدِيجَةُ الْقَمِيصَ. فَتَحَتْ فَاطِمَةُ النَّافِذَةَ. كَتَبَ الطَّالِبُ دَرْسَهُ. سَمِعَ النَّاسُ الْأَذَانَ. فَتَحَ الْمُؤَذِّنُ بَابَ الْمَسْجِدِ. كَسَرَتِ الطِّفْلَةُ الْمِسْطَرَّةَ. شَرَبَتْ بِنْتُ الْقَهْوَةِ.

Bu cümlələrə nəzər salsaq görürük ki, onların hər biri üç kəlimədən ibarətdir. Cümlənin önündə gələn fel, adlıq halında olan fail və təsirlik halında olan məfuulun bih. Bu cümlələrdəki faillər xüsusi və ümumi isimlərlə ifadə olunub.

أَشْرَبْتُمْ الشَّايَ فِي الْمَطْعَمِ أَغْسَلْتُنَّ الْقَمِصَانَ بِالصَّابُونِ
أَفْهَمْتِ الدَّرْسَ الْيَوْمَ أَقْرَأْتَ الْقُرْآنَ بَعْدَ الْفَجْرِ

Bu cümlələrdə isə faillər fellərin sonuna bitişən şəxs sonluqları (adlıq hal damirləri) ilə ifadə olunub.

عَبَّاسٌ وَوَلَدٌ كَبِيرٌ. عُمُرُهُ اثْنَتَا عَشْرَةَ سَنَةً. هُوَ يُصَلِّي خَمْسَ صَلَوَاتٍ فِي الْيَوْمِ
وَ يَصُومُ شَهْرَ رَمَضَانَ كَامِلًا. رَجَعَ عَبَّاسٌ مِنَ الْمَدْرَسَةِ قَبْلَ قَلِيلٍ.
سَمِعَ عَبَّاسٌ الْأَذَانَ مِنَ الْمَسْجِدِ.

الله اكبر الله اكبر الله اكبر الله اكبر اشهد أن لا اله الا الله
اشهد ان لا اله الا الله اشهد ان محمد رسول الله اشهد ان محمد رسول الله
حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ
الله اكبر الله اكبر لا اله الا الله.

استمع عباس الاذان و كرر كلماته. ثم يقرأ الدعاء بعد الاذان.
اللهم رب هذه الدعوة التامة. والصلاة القائمة. آت محمدا الوسيلة والفضيلة.
وابعثه مقاما محمودا الذي وعدته. سأل أبوه عباساً: أ أنت على وضوء يا بني؟

عباس: لا يا أبتى الآن أتوضأ. ذهب عباس إلى غرفة الوضوء و يقف أمام
صنبور الماء يبدأ عباس الوضوء وينوي الوضوء بقلبه. ثم يقول بسم الله ثم
يغسل كفيه ثلاث مرات ثم بتمضمض و يستنشق و يغسل وجهه، ثم يغسل
يديه إلى المرفقين، ثم يمسح رأسه مع أذنيه ثم يغسل رجليه إلى الكعبين يقرأ
عباس الدعاء بعد الوضوء. أشهد أن لا إله إلا الله وحده لا شريك له و أشهد
أن محمدا عبده و رسوله

Tapşırıq

1) Mətni yazın və tərcümə edin. Sonra oradakı faillərin altından bir xətt, məfulun bihi-lərin altından iki xətt çəkin.

Suallara cavab ver!

- 1) Feli cümlə nəyə deyilir?
- 2) Feli cümlənin əsas üzvləri hansılardır?
- 3) Fail feli cümlədə nəyə dələlet edir?
- 4) Faillər hansı hallarda ola bilirlər?
- 5) Faillər hansı nitq hissələri ilə ifadə olunurlar?
- 6) Məfulun bihi feli cümlədə nəyə dələlet edir?
- 7) Məfulun bihi hansı halda olur?

48-Cİ DƏRS

Məlum və məchul fel

Biz keçən dərsimizdə gördük ki, istifadə etdiyimiz cümlələrin hər birində feli icra edən faillər məlumdur. Çünki, bu cümlələrdə fellər məlum formasında işlənib. Belə ki, bu fellərin mənasında hal və hərəkəti icra edən bilinməkdədir. Ərəb dilində fellərin məchul forması vardır ki, bu formada hal və hərəkətin icraçısı bilinmir, yəni məchul olur. Bu halda fellər keçmiş zamanda **فُعِلَ** formasına düşür. Yəni sülasi fellərdə keçmiş zamanda birinci hərf damməli, ikinci hərf isə kəsreli olur. İndiki-gələcək zamanda isə mudari hərfi damməyə, orta kök hərfi isə fəthəyə çevrilir. Məsələn:

فَتَحَ / فُتِحَ / يُفْتَحُ
açıldı / açıldı / açılır

كُتِبَ / كَتَبَ / يُكْتَبُ
yazıldı / yazıldı / yazılır

Cümlədə fel məchul formasında işləndikdə fail cümlənin tərkibindən düşür. Məfuulun bihi isə adlıq hal formasında onun yerinə keçir və nəibul fail (نَائِبُ الْفَاعِلِ) adlanır. Bunu məlum fellərlə müqayisəli şəkildə öyrənək:

قَرَأَ مُحَمَّدٌ الدَّرْسَ / أَكَلَ عَبَّاسُ الطَّعَامَ / غَسَلَتْ فَاطِمَةُ الْقَمِيصَ
فَتَحَتْ خَدِيجَةُ النَّافِذَةَ / قُرَأَ الدَّرْسُ / أَكَلَ الطَّعَامَ
غَسَلَ الْقَمِيصَ / فَتَحَتْ النَّافِذَةَ

Məchul fellərin mudari formasına aid misallar göstərək.

يُفْتَحُ الطَّالِبُ الْبَابَ – يُفْتَحُ الْبَابُ
يَقْرَأُ عَمَّارٌ الدَّرْسَ – يُقْرَأُ الدَّرْسُ
يَكْسِرُ الطِّفْلُ الْقَلَمَ – يُكْسِرُ الْقَلَمَ
تُفْتَحُ خَدِيجَةُ النَّافِذَةَ – تُفْتَحُ النَّافِذَةُ
تَقْرَعُ سَعَادٌ الْبَابَ – يُقْرَعُ الْبَابُ
يَقْرَأُ الطَّلَابُ الْكُتُبَ – تُقْرَأُ الْكُتُبُ
تَقْرَأُ الطَّالِبَاتُ الْكُتُبَ – تُقْرَأُ الْكُتُبُ

Suallara cavab ver!

1) Məlum fel nədir? 2) Məchul fel nədir? 3) Sülasi fellərdə felin məchul forması necə düzəlir? 4) Cümlədə fel məchul formasında işləndikdə cümlənin tərkibində nə kimi dəyişikliklər baş verir? 5) Bu dəyişiklik zamanı hansı cümlə üzvü əmələ gəlir

49-CU DƏRS

İsmu fail

إِسْمُ الْفَاعِلِ

İsmu fail üç kök hərflili (ثلاثي) fellərdə فَاعِلٌ forması üzrə düzəlir və işi görən şəxsə, yaxud, (hər hansı bir) əşyaya dəlalət edir. Məsələn:

سَكَنَ – سَاكِنٌ / كَتَبَ – كَاتِبٌ / شَرَبَ – شَارِبٌ / صَبَرَ – صَابِرٌ
səbr edən / içən / yazan / yaşayan

İsmi cins, müəyyənlik, qeyri-müəyyənlik, hal və kəmiyyət kateqoriyaları ismi faillərdə özünü göstərir. كَتَبَ felinin misalında bunu göstərek.

كَتَبَ / كَاتِبٌ – الْكَاتِبُ / كَاتِبَةٌ – الْكَاتِبَةُ

كَاتِبٌ / كَاتِبَانِ / كَاتِبُونَ / كَاتِبَةٌ / كَاتِبَاتٌ / كَاتِبَاتٌ
ضَارِبٌ / ضَارِبَانِ / ضَارِبُونَ / ضَارِبَةٌ / ضَارِبَاتٌ / ضَارِبَاتٌ
رَاجِعٌ / رَاجِعَانِ / رَاجِعُونَ / رَاجِعَةٌ / رَاجِعَاتٌ / رَاجِعَاتٌ

Yuxarıda verilmiş ismu faillər ismin hər üç halında ola bilirlər.

ضَارِبًا / ضَارِبٍ / ضَارِبِينَ / ضَارِبِينَ
ضَارِبَةً / ضَارِبَةٍ / ضَارِبَتَيْنِ / ضَارِبَاتٍ

أَنَا كَاتِبٌ هَذِهِ الْحُرُوفِ / هِيَ كَاتِبَةٌ تِلْكَ الرَّسَالَةِ
التَّائِبُ هُوَ الرَّاجِعُ مِنَ الذَّنْبِ / أَنَا لِلَّهِ وَ إِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ
و لَا أَنَا عَابِدٌ مَا عَبَدْتُمْ / كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ

Tapşırıq

Üç fel götür və bu fellərin ismul-failərini cins, hal, müəyyənlik və qeyri-müəyyənlik və kəmiyyətə görə hallandıraraq yaz.

Suallara cavab ver!

- 1) Sülası fellərdə ismul-fail hansı forma üzrə düzəlir?
- 2) İsmul-fail ismin hansı xüsusiyyətlərini özündə daşıyır?

50-Cİ DƏRS

İsmu məf'uul

إِسْمُ الْمَفْعُولِ

İsmu məfuul sülası fellərdə مَفْعُولٌ forması üzrə düzəlir və felin hal və hərəkətin üzərində baş verdiyi şəxsə və yaxud, əşyaya dəlalət edir. Məsələn:

سَكَنَ – مَسْكُونٌ / كَتَبَ – مَكْتُوبٌ / شَرِبَ – مَشْرُوبٌ / ضَرَبَ - مَضْرُوبٌ
vurulmuş / içilmiş / yazılmış / yaşanmış

İsmu məfullar da, həmçinin, ismin bütün kateqoriyalarını öz üzərində daşımaqdadırlar.

Aşağıdakı misallarda bunu göstərək:

المَكْتُوبُ – المَكْتُوبَةُ

مَضْرُوبٌ / مَضْرُوبَانِ / مَضْرُوبَةٌ / مَضْرُوبُونَ / مَضْرُوبَاتُ
مَمْدُوحٌ / مَمْدُوحَانِ / مَمْدُوحَةٌ / مَمْدُوحُونَ / مَمْدُوحَاتُ
مَكْتُوبٌ / مَكْتُوبَانِ / مَكْتُوبَةٌ / مَكْتُوبَةٌ / مَكْتُوبَاتُ

هَذَا الرَّجُلُ مَضْرُوبٌ وَضَارِبُهُ صَدِيقُهُ / الطَّالِبَةُ الْمَجْتَهِدَةُ مَمْدُوحَةٌ
هَذِهِ الرَّسَالَةُ مَكْتُوبَةٌ قَبْلَ شَهْرٍ / حُكْمُ هَذِهِ الْآيَةِ مَنْسُوحٌ

Suallara cavab yaz!

- 1) Sülası fellərdə ismul məfullar hansı forma üzrə düzəlir?
- 2) İsmul məfullar nəyə dəlalət edirlər?
- 3) İsmul məfullar isimlərin hansı xüsusiyyətlərini özündə daşımaqdadır?

الكلمات الجديدة:

حَرْفٌ / رِسَالَةٌ / حُكْمٌ / آيَةٌ / مَنْسُوحٌ / ضَرَبَ (يَضْرِبُ)